

EDEBİYAT KÜTÜPHANESİ

Edebiyat Kütüphanesi adıyla yayınlanan serideki kitapların amacı, edebiyat tarihine geçen ve eserlerinin özetleri kaydedilen yazarların belibaşlı eserleriyle öğrencilerin doğrudan doğruya karşılaşmalarını sağlamaktır. Bunu kolaylaştırmak için her kitapta metotlu olarak açıklamalar yapılmış, yazar ve eser hakkında etraflı bilgi verilmiştir. Ayrıca kitabın her yönden incelenmesi yapıldığı gibi, metinde de gerekli noktalar açıklanmış ve notlar ilâve edilmiştir. Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Öğretmeni Mustafa Nihat Özön tarafından tertibedilen bu seriden şimdiye kadar çıkmış olanlar şunlardır:

	Kr.
1. Şinasi, Şair Evlenmesi, 4. baskı	100
2. Ali Bey, Ayyar Hamza, 2. baskı	150
3. Namık Kemal, Zavallı Çocuk, 2. baskı	150
4. Ahmet Vefik Paşa, Zoraki Tabip	100
5. Namık Kemal, Vatan -yahut- Silistre, 3. baskı	150
6. Recaizade Ekrem, Çok Bilin Çok Yanılır, 2. bas.	150
7. Anonim, Kanlı Kavak (Karagöz oyunu)	100
8. Anonim, Kanlı Nigâr (Karagöz oyunu)	100
9. Ahmet Mithat, Yeniçeriler (Uzun hikâye)	100
10. Molière ve Ahmet Vefik Paşa, Le Mariage forcé ve Zor Nûkâhı	100
11. Nâbizade Nâzım, Zehra (Roman)	150
12. Namık Kemal, Akif Bey	150

Çıkacak olanlar:

Ziya Paşa, Harabat Mukaddemesi — Ziya Paşa, Zafername Şerhi — Ali Bey, Letafet — Çeşitli kişiler, Edebiyatımızda Şiir Anlayışı — Çeşitli kişiler, Romanımıza Dair.

EDEBİYAT KÜTÜPHANESİ

AHMET VEFİK PAŞA

ZORAKİ TABİP

Tertibeden:

Mustafa Nihat Özön

REMZİ KİTABEVİ

93, Ankara Caddesi, 93

İSTANBUL

İkinci baskı

G. 540 196

ATASEV'in (ATATÜRK SANAT, SAĞLIK
EĞİTİM VE EKİM VAKFI'nın)

18 MART GÜNÜ.
KİTAPLIĞINA ARMAĞANDIR.

ZORAKI TABİP

Üç Fasıllık Oyun

Kayhan Aral
1969 Ankara

AHMET VEFİK PAŞA
1823 - 1891

EDEBİYAT KÜTÜPANESİ

AHMET VEFİK PAŞA

Zoraki Tabip

Üç Fasıllık Oyun

Tertibeden:

Mustafa Nihat Özön

Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Öğretmeni

İSTANBUL
REMZİ KİTABEVİ
93, Ankara Caddesi, 93

«Zoraki Tabip» piyesinin

İlk baskısı: 1940

İkinci baskı: 1955

REMZİ KİTÂBEVÎ - MATBAASI

İSTANBUL — 1955

1. AHMET VEFİK PAŞANIN HAYATI

Ahmet Vefik (Paşa) İstanbul'da 3 Temmuz 1823 (= 23 Şevval 1238) tarihinde doğdu. Büyük babası Yahya Naci Efendi 1821 (= 1237) de müslümanlar arasından ilk defa Divan tercümanı olmuştur. Yahya Naci Efendinin oğlu Mehmet Ruhuddin Efendi de yabancı dil öğrenmiş ve ilk memurluk hayatına Tercüme odasında başlamıştır. Ahmet Vefik'in dedesi Yahya Naci Efendi, torunu çok küçük iken, 1824 Haziranında (= Zilkade 1239) ölmüştür, fakat muhit itibarıyla uyanık bir aile çevresi içinde ilk çocukluğunu geçiren ve bu arada ilk bilgileri edinen Ahmet Vefik 1831/32 (= 1247) yılında mühendishanenin ilk kısmına öğrenci olarak girmiştir.

Ahmet Vefik'in bu Mühendishane tahsili uzun zaman sürmedi, çünkü 1834 Haziranında (= 1250 Safer) Parise elçi olarak gönderilen Mustafa Reşit Efendi (Paşa), Ruhuddin Efendi'yi beraberinde tercüman olarak götürdü. Ruhuddin Efendi de küçük Ahmet Vefik'i beraberine alarak, onu, Parisin en meşhur liselerinden olan Saint-Louis Lisesine verdi. Ahmet Vefik burada üç yıl kadar kaldı, fransızca'yı küçük yaşta öğrenmiş bulunması, Mühendishane ilk kısmında birkaç yıllık okuması bu yabancı lisede öğretimini bu kadar az bir zaman içinde tamamlayabilmek imkânını vermiştir. 1837 de İstanbul'a dönünce hocalık rütbesiyle Tercüme Odası'nda memurluğa başladı.

Tanzimatın ilânından sonra başlıca Avrupa devletleri merkezlerinde elçi olarak bazı yeni tâyinler yapıldığı sırada 1840 Şubatında (= Muharrem 1256) Londra elçiliğine Mehmet Şekip Efendi (Paşa) elçi olarak tâyin edilmişti, Ahmet Vefik de bu yeni elçi ile birlikte elçilik kâtibi olarak ve devlet memurluğunun ilk rütbelerinden birini alarak Londra'ya gönderildi. Fransız lise tahsilinin kendisine verdiği lâtîn ve eski grek dilleri bilgisine bu yeni gittiği yerde ingilizceyi de kattı.

İki yıl sonra hususî bir vazife ile Sırbistana gönderildi, dönüşünde rütbesi büyütlülerek gene Tercüme Odası'na ve yabancılardan pasaportlarını muayene işiyle uğraşan daire müdürlüğüne tâyin edildi, fakat bu işlerde uzun müddet duramadı, bir yıl sonra bazı tâbiyet işlerini müzakere ve halletmek üzere İzmir'e gönderildi.

1845 (= 1261) de İzmir'den döndüğü zaman gene rütbe terakkisi ile Tercüme Odası mümeyyizi oldu. 1847 (= 1263) yılı içinde devletçe resmî bir **Saîname** (= yıllık) neşrine karar verilince bu işe Ahmet Vefik Efendi memur edildi.

1849 yılı başlarında Fransız şairlerinden Lamartine, sadrazam bulunan Mustafa Reşit Paşa vasıtasıyla Abdülmecit'e başvurmuş, Türkiye'ye göçmeye karar verdiği için kendisine top- rak verilmesini dilemişti. Devrinin büyük bir şairi olan, hem de önemli siyasî roller oynamış bulunan Lamartine'in bu müracaatı Reşit Paşa olsun, o zamanki idare başında bulunanların çoğunu olsun bu hususta bir iş yapmak için harekete getirdi. Fakat bununla beraber her hangi siyasî bir faaliyete meydan vermemek için bu hususta bir hayli çareler düşünüldü ve sonunda Baltacı Manolaki adında birinin Aydın taraflarında bulunan çiftliklerinden birkaçının devlet hesabına satın alınarak sağlığı müddetince Lamartine'e kiralanması yolu bulundu.

Bu çiftliğin yerini ve işe yararlık derecesini görmek, gerekli resmî işleri de namına yapmak üzere Lamartine kendi hemşerilerinden ve arkadaşlarından Charles Roland adında birini İstanbul'a göndermişti. Bu meseleyi Mustafa Reşit Paşa fazla benimsediği için bu vekilin Aydına seyahatinde kendi emniyet ettiği adamlardan birini yanına katmak istedi, bunun için de Ahmet Vefik Efendi'yi seçti. Vefik Efendiye lâzım gelen talimatı verdi. Ahmet Vefik Efendi 1849 Eylülünde (= Zilkade 1265) Charles Roland ile Aydına gitti. İki ay kadar bu mesele ile uğraşarak İstanbul'a döndü. Oradan dönüşünde, bir yıl evvel Macaristanda çıkmış olan ihtilâlin muvaffakiyetsizliği üzerine Türkiye'ye sığınmış bulunan bazı ihtilâlciler yüzünden Avusturya ve Rusya hükümetleri ile siyasî bazı müzakereler cereyan ediyordu. Memleketeyn (= Eflâk ve Buğdan) fevkalâde komiseri bulunan Fuat Efendi Petersburg'a gönderilmiş, meselenin büyük bir kısmını çar bi-

rinci Nikola ile görüşerek halletmiş ve işini bitirmesi üzerine de Bükreş'te kalmayıp İstanbul'a dönmesi uygun bulunmuştu. Fakat Memleketeyn ile olan meselelerin de sonuçlandırılması için birinin vücuduna ihtiyaç vardı. Reşit Paşa bu işe de Ahmet Vefik Efendi'yi uygun görerek 1894 Aralık ayında «yedine talimat-ı mahsusası itasıyle müsteşar-ı müşarünileyhin (= O zaman «daha Efendi olan Fuat Paşanın) Bükreş'e vusulünde orada bulunmak ve müşarünileyhten de talimat almak ve Ömer Paşa «Hazretleriyle dahi her şeyi müzakere eylemek üzere hemen yola «çıkartılması» kararlaştırılmış ve Ahmet Vefik Efendi Bükreş'e gitmişti.

Ahmet Vefik Efendi bir aralık İstanbulda kurulmuş olan Encümen-i Daniş 1851 Mayısında (= Şaban 1267) âza tâyin edildi. Aynı yılın Temmuzunda rütbe ilerlemesi ile Tahran elçiliğine gönderildi. Âli Paşa sadrazam olunca oradan alındı. 1271 (= 1854) de Reşit Paşanın sadrazam olması üzerine 1855 başında Tanzimat devrinin önemli meclislerinden olan ve ileri rütbeli, tecrübeli memur ve vükelâlikten azlolanlara mahsus bir yer halini almakta bulunan Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm-ı Adliye âzalığına tâyin edildi. Fakat birkaç ay sonra Âli Paşa tekrar sadrazam olunca buradan ayrıldı.

1856 Ekiminde (= Rebiülevvel 1273) Reşit Paşa tekrar sadrazam olunca Ahmet Vefik Efendi de bâlâ rütbesiyle 1857 Şubatında (= 18 Recep 1273) Deavi nazırı oldu. Deavi nezareti, Tanzimattan evvel, Divan kararlarını tatbik eden Çavuşbaşılık yerini tutmak üzere 1252 (= 1836) da kurulmuş icra dairesi şekil ve mahiyetinde bir kurul idi, hattâ bir müddet sonra da İcra heyeti adını almıştır. Aynı yılın Ağustosunda Reşit Paşa gene sadrazamlıktan ayrılınca yerine gelen Mustafa Nailî Paşa zamanında Ahmet Vefik Efendi de bu nazırlıktan ayrılarak tekrar Meclis-i Vâlâ âzalığına tâyin olundu.

1860 Ocak ayında (= 1276 Recep) Paris elçiliğine tâyin edildi. Bir yıl sonra İstanbul'a döndü, 1861 Kasımında (= 20 Cemaziyelevvel 1278) Evkaf nazırlığına tâyin edildi. 1862 Mayısı sonunda (= Zilhicce 1278) yeni kurulan Muhasebat Divanı reisi olarak seçildi. Aynı ay içinde hususî bir memurlukla

Belgrat'a gönderildi. Oradan döndükten biraz sonra 1863 Şubat - Martında (= Ramazan 1279) da gene Meclis-i Vâlâ âzâlığına tâyin edildi. Bu arada Darülfünunda Hikmet-i Tarih dersleri okutmaya başladı, fakat 1863 Mart sonlarında (= Şevval iptidâsı 1279) İmparatorluk içinde geniş bir teftiş yapmak üzere tertib edilen kollardan Anadolu sağ kol müfettişi oldu. O zamanki teşkilâta göre Anadolu'nun sağ kolu Kocaeli'nden başlayarak Bursa, Biga, Balıkesir, Manisa, Muğla, Aydın, Antalya, İçel taraflarını kaplıyan geniş bir saha teşkil ediyordu. 1864 Kasımında (= 1281 Cemaziyelâhir) Kocaelinden ancak Bursa'ya geçebildi ve Cevdet Paşanın **Maruzat**'ında kaydettiği gibi Vefik Efendi «Bursa'da saplanıp kaldı hükûm-i Karakuşî ile vâkı olan icraat-i «hodserânesinden dolayı halkın şikâyeti ayuka çıktı.» Azledilerek İstanbul'a geldi. Kendisinin bu müfettişliğe tâyini sırasında Yusuf Kâmil Paşa sadrazam bulunuyordu. Sonra sadrazamlık sıra ile Fuat ve Âli Paşalara geçtiği için Ahmet Vefik Efendi Âli Paşanın ölümüne kadar (1871 Eylül - 1288 Cemaziyelâhir) uzun müddet memuriyetsiz bir halde kaldı.

Vefik Efendi bu zaman içinde hemen bütün vaktini fikrî çalışmaya vermiştir. Molière tercümelerinden vücûda getirmeye başladığı eserlerden birkaç tanesini bastırmış, uzun müddet rüştiyelerde tarih kitabı olarak okutulan **Fezleke-i Tarih-i Osmanî** eserini bu sırada yazmış, Vasilâki Efendinin Lokvanus (= Lusien) den tercüme etmiş olduğu **Dalkavukname** (= Paracites) eserinin basılmasına delâlet etmiş, Voltaire'in **Mikromega** hikâyesini tercüme ve kitap halinde yayımlamıştır.

Âli Paşa öldükten sonra yerine sadrazam olan Mahmut Nedim Paşa, kendisini 1871 Eylülünde Rüsumat Emîni yaptı ve 1872 Ocak ayında da sadaret müsteşarlığına getirdi. 15 Haziran 1872 (= 8 Rebiülâhır 1289) da burdan Maarif nazırlığına nakledildi. Altı ay sonra Şûray-ı Devlet âzası tâyin edildi, birkaç ay sonra da buradan azloundu.

1877 Şubatına (= Muharrem 1294) kadar azledilmiş bir halde gene birkaç yıllık çalışma hayatı geçirdi. Bu devre içinde de **Lehçe-i Osmanî** eserinin ilk baskısını meydana getirdi. 5 Şubat 1877 (= 21 Muharrem 1294) de ilk Meb'ûsan Meclisi reisi

oldu, 27 Martta rütbesi vezirliğe çıkarıldı ve bundan sonra Ahmet Vefik Paşa denmeye başlandı. 27 Ağustosta (= 17 Şaban 1294) Edirne valiliğine gönderildi, 3 Aralıkta (= 24 Zilhicce 1294) Âyan âzâlığıyla getirildi ve 11 Ocak 1878 de (= 7 Muharrem 1295) Hamdi Paşa kabinesinde ikinci defa olarak Maarif nazırlığına tâyin edildi. 4 Şubat 1878 de (= 1 Safer 1295), Hamdi Paşanın yerine, ve **sadaret** adı **başvekâlet** diye değiştirilerek Dahiliye nazırlığı ile kabine reisliğine memur edildi. 18 Nisanda (= 15 Rebiülâhır 1295) bu vazifeden azledildi ve 4 Şubat 1879 (= 11 Safer 1296) da (o zamanki adı Hüdavendigâr vilâyeti olan) Bursa valiliğine gönderildi.

Vefik Paşa Bursa'da 16 Ekim (= 3 Zilhicce 1299) tarihine kadar kaldı. Oradan bu tarihte azledilip İstanbul'a gelince bir buçuk ay sonra 30 İkinciteşrin 1882 (= 19 Muharrem 1300) de ikinci defa olarak ve gene **başvekil** adıyla idare başına getirildi ve üç gün sonra buradan da azledildi. Bu son vazifesi oldu. Bundan sonra Rumelihisarı'ndaki yalısına çekilip okuyup yazmakla uğraştı ve 2 Nisan 1891 (= 22 Şaban 1308/21 Mart 1307) tarihinde orada öldü.

N. B. Zoraki Tabîp eseri 1869 da neşredilmiştir. Binaenaleyh bu devirde tiyatro eserleri ve sahnenin durumu üzerine Ayyar Hamza eserinde bilgi verildiğinden arzu edenler oraya müracaat edebilecekleri için burada tekrarlanmamıştır.

2. ESER

Ahmet Vefik Paşanın **Zoraki Tabip** adıyla Türk hayatına uyguladığı **Le Médecin malgré Lui** komedisini Molière 1666 da yazmıştır. Bu komedinin konusu, Ortaçağın çok yayılmış bir fabliyosundan alınmıştır. **Köylü hekim** adını taşıyan bu fabliyoda, kocasından yediği dayakların intikamını almak isteyen bir kadının, adamı gayet usta bir hekim diyerek etrafa ilân etmesi üzerine hastaların hücumuna uğratması ve adamın çok sıkışık bir duruma düşmesi ve gene kadının öğrettiği bir oyunla bu sıkışık halden kurtulmasıdır. Buna yakın bir masal da Türk halkı arasında söylenmektedir: Kadınlar hamamında kibar bir ailenin mücevherlerini bir tarafa saklıyan fakir bir kadının, bu çalınma işinde yardım eder diye kocasının adını usta bir **bakıcı** olarak haber verip adamı meşhur etmesi ve bu meşhur bakıcıya hükümdar hazine daîresinde yapılan bir hırsızlığın tahkik işinin hükümdar tarafından havalesi üzerine çok sıkışık bir vaziyete girmesi ve gene kadının yol göstermesiyle bu işten kurtulmasını anlatan masal İstanbulda söylenip durmaktadır.

Piyes, Molière'in öteki büyük piyesleri ayarında değildir, yalnız neşeli ve güldürücü bir esasa dayanır. Vefik Paşanın ilk Molière tercümelerini bu çeşitten seçmesinin sebebi, seyirci ve okuyucu grupunu daha kolay kavranır eserlerle öteki büyük ve daha karışık piyeslere hazırlamak ile açıklanabilir. Çünkü Vefik Paşa **Zoraki Tabip** ile **Zor Nikâhı'nı** ve **Yorgaki Dandini'yi** aynı zamanda ortaya çıkarmıştır.

Birinci perdenin ilk dört meclisi teşhir kısmını teşkil etmektedir ki, burada İvaz-Selime ailesinin durumunu öğreniyoruz. İvaz, daha fazlasını beklemeden odun kesip şehirde satmakla geçimini sağlamaya uğraşan, fakat bu kazancının çoğunu kendi zevkine harcıyan biridir; şöyle böyle bir tahsili vardır, arapça sarfı okumuş, sonra da on yıl kadar bir hekimin yanında hizmette bulun-

muştur. Dört çocuğu var, fakat kıt kazancını kendine harcıyan İvaz bu çocukların bakımını Selimenin üzerine yüklemiştir. Selime de bu durumun ağırlığı karşısında her vakitki kavga sahnelerinden birini yaparak kocasının peşi sıra ormana gelmiş bulunmaktadır. Ağız dalaşı İvazın yerden kapıldığı bir değnekle dayığa döner. Tam bu sırada, kadının bağırtıları üzerine komşuların, Mustecip Çelebi yetişir. İvaza, kadın dövdüğünden dolayı çıkışmak ister, fakat Selime bu karışmadan memnun olmaz. Karı ile koca arasına girdiği için ikisi birlik olarak Müstecip Çelebiyi kaçırmak ister. İvaz karısının gönlünü almak için onun hesabına çalışmaya koruya gider. Fakat Selime bu dayığın öcünü çıkarmak niyeti ile bir sabırsızlık içinde, zihninde buna bir çare düşünürken iki kişinin geldiğini görür. Bir köşede akli fikri bu intikam ile meşgul bir halde iken bu adamların konuşması dikkatini çeker. Bunlardan biri Hamza Ağanın vekilharcı, öteki de usaklarından biridir, ikisi de ağalarının hasta olan kızını iyi edecek birini aramaya çıkmışlardır. Çünkü tanınmış hekimler bu derde çare bulamadıkları için artık «hekimlerin yapamadığını kullandıkları bazı acayip ilâçlarla hâsıl eden» adamlardan birini aramaya koyulmuşlardır. Bunun farkına varan Selime, İvazı bu aradıkları çeşitten bir adam olarak tanıtır ve bu garip adamın hekimliğini gizlediği için ancak zorla, hattâ dayak yiyerek, bu işi yapmaya razı olduğunu anlatır. Bu sırada, hararetti bir çalışmadan sonra şişesi elinde ve türkü söyleyerek İvaz korudan sökün eder. Vekilharç ile usak kendisine yanaşıp ilkin tatlılıkla hekimliğini göstermesini İvaza teklif ederler. İvaz yersiz bulduğu bu teklife karşı gelmek isterse de en sonunda adamların, Selime'nin öğrettiği gibi, sopaya sarılarak kendisini dövmeleri üzerine bu işi kabul eder ve hastanın yanına gitmek üzere yola çıkarlar.

İkinci perde Hamza Ağanın evindedir. İkinci perdenin ilk sahnesinde hekim meydana çıkıncaya kadar Hamza Ağa ailesi hakkında bilgi ediniyoruz. Ağanın kızı Nurdil'in sultanası meseleyi basit bir iyi görüşle halletmektedir: hekime, hocaya lüzum yoktur, mesele kızı istediği kocaya verivermektir. Zaten, babasının ileri sürdüğü olmazlıklar kızı alacak Danış Çelebiye değil, zengin olan Bahşayış'e vermek niyetindendir. Sütana bütün bu

söylediklerine göre ağasını bir türlü işe inandıramaz. İvaz gelince hastayı getirirler, hasta birtakım işaretlerle (Ham hum hom gibi) sesler çıkarmaktan başka bir şey yapamıyor. Kızın dili tutulmuş... hekimin teşhisi budur. Fakat bunu Hamza Ağa da görüyor: Sebebi nedir? İvazdan bu sorulunca, on yıl hekime hizmeti sırasında öğrendiği bazı hekimlik terimleri İvaz'ın imdadına yetişir, bunlardan bir kaç tanesini sayıp döker, fakat bir yere gelip tutulunca, karşısındakine arapça bilip bilmediğini soruyar. Hamza Ağanın arapça hiç okumadığını büyük bir hayretle öğrenince bu sefer de arapça sarftan vaktiyle ezberlediği bazı kâide ve misalleri söylemeye koyulur. Dinleyenlerin hepsini bilgisine ve ustalığına hayran bırakır. İlâç tavsiye eder: Yıllanmış şarapta ıslatılmış ekmek içi yedirmek. Sebebi de, papâğanların dili açılın diye bu tertip verilmiyor mu ya? İşte onun gibi Nurdil'in dili de bu ilâçla açılacaktır. Parasını alıp gideceği sırada Daniş Çelebi ile karşılaşır. Daniş Çelebi, Hamza Ağanın, kızını vermek istemediği delikanlıdır; kız da zaten Bahşayış'e kıyılacak nikâhını geri koymak için bu yapma hastalığı meydana çıkarır.

Üçüncü fasılda İvaz, eczacı kalfası kılıfına girmiş olan Daniş ile Hamza Ağanın bahçesine gelir. İvazın hekimlikteki ustalığı da epeyce yayılmış, kendisinden ilâç ve fikir isteyenler çoğalmış, her yerden gelip onu arayıp bulmaktadırlar. Hasta biraz yürümek için bahçeye çıkar, İvaz Hamzayı gene hekimlik lâflarıyla meşgul ederken, kız eczacı kalfası ile konuşmaya başlar. İlâcın bu tesirine şaşırıp kalan Hamza Ağa kızıyla öyle şiddetli bir konuşmaya başlar ki sonunda İvaza «Aman tabip çelebi şunun dilini gene tutamaz mısınız?» diye yalvarmaya mecbur kalır. Baba ile kız arasında başlayan inadin tehlikeli bir şekil almakta olduğunu gören İvaz, Danişe hemen kızı götürüp acele bir nikâh etmesi öğüdünü verir. Bunlar kaçarlar; aynı zamanda sütananın kocası olan uşak Himmet İvaz'ın Halimeye takılmasından öcalmak için bu kaçma olayını gelip Hamza Ağaya yetiştirir. İvaz hükümete teslim edilmek üzere sıkı sıkı tutulur. Artık komedinin düğüm noktaları çözülmeye başlar: Kocasını merak edip ara-

maıya çıkan Selime çıkagelir; kızı nikâh etmek üzere kaçırın Daniş kızla beraber dönerler, çünkü artık bu tarzda almaya ihtiyacı yoktur, zira zengin amcasının öldüğüne dair bir mektup almış, Hamza Ağadan kızı rızasıyla istemeğe gelmiştir. İşler bu yola dökülünce İvaz da yakayı kurtarır.

3. AHMET VEFİK PAŞANIN DİLİ

Ahmet Vefik Paşanın dili ilk zamanlardan başlayarak; **garip, acıp, kendine mahsus** gibi sıfatlarla anlatılmaya çalışılmış, bu iş üzerinde bir araştırma yapılmaya girilmeyip bu hükümler, hattâ zamanımıza kadar sürüp gelmiştir.

Bu dil hakkında ilk fikre Namık Kemal'de raslıyoruz. Kemal, Abdülhak Hâmit Tarhan'a 3 Mart 1875 tarihiyle yazdığı bir mektupta, zamanın bazı cereyanları ve üstat sayılanları hakkında fikirlerini söyleyip Hâmit'i bunlara karşı müdafaa ve kuvvetlendirmeye çalışırken imlâ hakkında da Zor Nikâh'ı sahibi için, ona karşı söylecekleri paşanın şive ve edasını taklit ederek yazar. **Sicill-i Osmani** adlı biyografi eserinde Abdürrahman Süreyya, Ahmet Vefik Paşanın hayatını anlattıktan sonra, Kemal'in ifadesine yakın olarak: «Kitabeti, ifadesi kadim türkiye tatbikan olmakla **imlâ ve inşası tarz-i aharda** idi.» diyor.

Vefik Paşanın ölümünün haftası çıkıp, hayatından bahseden ve hemen en önemli eserlerde bile kaynak olarak gösterilen **Servet-i Fünun**'un 3 üncü sayısında (9 Nisan 1891) Vefik Paşanın Molière tercümeleri hakkında şu sözler yazılmıştır: «... Her ne kadar istimal ettikleri lisan tarz-i cedid-i edebin nâuk olduğu sühulet-i beyan ile mütenasip değil ise de **sadelik** ve bu sadelik için de bir nevi **şive-i mahsus** ayandır.»

Hazine-i Fünun mecmuasında biyografi makaleleri yazan Faik Reşat bu mecmuanın 15 Ağustos 1895 tarihli sayısında: «Ahmet Vefik Paşanın üslûb-ı ifadesi **pek acıp** ve hemen hemen **kendine mahsus** olduğu gibi **tertib-i kelâmâ ve usul-i tenkîrâ dahi riayeti olmadığından** telifatını, hele **Lehçe**'yi okuyup mâna çıkarabilmek o üslûp ile kemal-i itilâfa menuttur» fikrini ileri sürer.

Bundan sonra yazarlar da aşağı yukarı bu esas fikri başka kalıplarda dökmekten ileri geçmemişlerdir.

Vefik Paşa, Molière'in piyeslerinden üç tanesini İstanbul'daki Matbaa-i Âmire'de bastırmış, bunlar da dahil olmak üzere diğerlerini Bursa'daki valiliği esnasında vilâyet matbaasında bastırmıştır. Bu ikinci baskıda tasarruf için, şahıs isimlerini kısaltmış bir şekilde harflerle gösterdiği gibi, bunları düz bir halde yürütmüş, böylelikle bir tiyatro eserinde tabii olan boşluklardan istifade etmiştir. Hattâ bazı hal târifine dair olan izahlara lüzum görmediği, en zarurî gördüklerinde de kısaltmalar yaptığı olmuştur.

Vefik Paşanın o zamanlar ilk göze çarpan (gene o zamanın tabirince) **garabeti**, imlâ hususunda idi. Bu özellik çok tabii idi ki türkçe kelimelerin yazılışında oluyordu, arap ve fars kelimelerinde böyle bir harekete zaten imkân yoktu. Türkçe kelimelerin yazılışında Vefik Paşa, çok defa bunların asıllarına, istikaklarına dikkat ediyor ve herkesin diyememek bile birçok kimselerin yazdığı şekilden başka türlü yazıyordu. **Yortu** kelimesini bir kere **ta** ve bir kere de **te** ile yazmış bulunması bir hayli söze yol açmıştır. Türkçenin bir sözlüğü olmayıp bu yüzden kelimelerinin hattı tespit edilmediği gibi, gramerinin de mevcut bulunmaması o kelimelerin ek ilâvesi veya tasrif

hallerinde alacakları şekil hakkında da konulmuş bir kural bulunmadığından yazılışlarında hemen herkes bir şekil ihtiyar edip gitmişti. Vefik Paşa bunları bir kurala göre tespit işine girişmiş sayılabilir. Nitekim kendisi, sonraları bu fikrini **Lehçe'nin** önsözünde kısaca söylemiştir: «Fakat lisan-ı osmaninin kavaid-i istikakiyesi bir nebze zâhire çıkmak ve **asla rücu ile imlâları düzeltmek için** kelimelerin târifatı öylece asla havale kılındı.» (Vefik Paşanın **lisan-ı osmanî** sözü ile diğer bazılarının aynı sözden anladıkları ve 1914 ten sonra **Osmanlı lisanı** diye gramer yazmış olanların anlayışları arasında fark vardır. Bunları karıştırmamalıdır. Vefik Paşa; **lisan-ı osmanî** demekle, diğerleri gibi arapça ve farsça karışmış olan yazı dilini anlatmıyor; o bu tâbirle «oğuz dilinin yenisi **türkmen** lisanı İran'ı ve Suriye'yi kaplayıp Anadolu'ya inmiş, mürur-i zaman ile» bunun tevhit etmiş olduğu bir **türk lehçesi** kastediyor ve bundan dolayı da kitabına **Lehçe-i osmanî** adını veriyor.)

Tabîî yenilik hareketlerinin en hareketli sıralarında bu gibi ilim meselelerine fazla yer vermenin imkânı yoktu. Mücadelenin kızgın zamanlarında bu gibi şeylere yer ve zaman ayırmak olamazdı. Hattâ 1880 den sonra dahi Türkçenin ıslahı hususunda fikirler söylenirken asıllara müracaat etmek mütalâasına karşı büyük bir mutaassıp kütlesini ayaklandıracak tarzda «Vay bizi Arabiyi terkle Çagataycayı kabule sevkedecekler» diye feryat edenler olmuştur.

1869 Kasımında Matbaa-i Âmire'de **Zor Nikâhı** ile **Zoraki Tabip** piyeslerini bastırdı; bunlardan **Zor Nikâhı** sahnede büyük başarı kazandığı için çok şö-

ret buldu, izinsiz olarak birçok baskıları yapıldı. Bu ünü nü çok sonralara kadar devam ettirdi. Öteki eserleri az dağıldığı ve bulunmadığı için o kadar fazla ün almamışlardı. İkinci tercümesi Voltaire'in **Mikromega** tercümesidir. 1871 haziranında Diyojen gazetesine tefrikâya başlanmıştır. Gerek Diyojen tefrikasında gerekse aynı yılın Aralık ayında kitap şeklinde çıkan nüshada Ahmet Vefik Paşanın olduğuna dair bir kayıt yoktur. Fakat ifade tarzı ile Namık Kemal'in **Mikromega muahazesi** bunun Vefik Paşa tercümesi olduğunu gösteriyor. Tarih-siz, fakat aynı yılda basıldığı anlaşılan başka bir tercümesi daha vardır. Bu ikinci tercümenin de Kemal'in muahazesi üzerine yapılmış olması ihtimali mevcuttur. Kemal muahazesinde, tercümenin ibarelerindeki rekâket, rabitasızlık, tâkit ile lâfızların mânasız ve kaidesizliğinden bahse-iyor. İlk iki tefrikada rasladığı **tasalanmıyarak** ve **umur-ı mayıp** kelimelerini parmağına doluyor. (Mamafih ay-yazıda itiraza uğrayan kısımlarda **batak** mânasına gel-
tik üzere **vahelgâh** gibi, **memekîn** gibi birtakım kelimeler kanılması hususuna da itirazlar vardır.) Mukayeseye-
yyacak tercümelerinden biri de Yusuf Kâmil Paşanın tâbir eski inşa örneği sayılabilecek olan **Télémaque** temesini yeni baştan türkçeye çevirmesidir. «İbares-i nezzeti anlaşılacak derecede kelime kelime gayet açık ve zeyyeyen bir surette bir sahîh tercüme» olarak neş-re bu kitaptan rasgele şöyle bir ibare alınınca Vefik Pa-
nın kelime seçmedeki iki üç noktasını görürüz: «İşbu **gar tel** **dameninde** vaki olup ondan **derya** gâh ayna gibi ve **hemvar**, gâh kayalara mecnunane gazapla hü-cum-
mercesine dalgalarını dağ misali yücelterek ve in-

liyerek çarpmakta ve çatlayıp dağılmakta kaynar görünürdü.» Lehçe'sinde **gar'ı mağara, tel'i tepe, damen'i etek, derya'yı deniz, hemvar'ı** da **diiz** olarak göstermektedir, bunları ibarenin son kısmındakilerle paralel olmak üzere yerleştirmemiş olması insana şaşkınlık veriyor. Eski münşilerin yalnız seci' yüzünden kullandıkları bazı kelimeleri, meselâ «bir kazanın **bürüzundan** şadman olurdu; **gümkerde** pederini **ararken**» kabîlinden kullanmaktan çekinmiyordu.

Le Sage'dan tercüme etmiş olduğu **Gilblas Santillani'nin** **sergüzeştî** eserine şöyle başlar:

«Babam Santillani'li Blâs İspanya devleti uğruna nice zaman seferler eştikten ve silâh pusat çalkadıktan sonra vatani olan şehre çekilmiş, anda gençlik unfvanını saymış bir pırpırcık kızı almış, düğünlerinin onuncu ayında ben dünyaya gelmişim, biraz sonra Oviêdo beldesinde mütemekkin olup orada uşaklığa girmelerine zaruret görünmekle valdem hizmetçi, babam çuhadar olmuş, bu hald onların aylıktan başka geçinecekleri olmadığından eğer şehirde reis-i şemmasın (= tepesi traşlı papaz ve keşşilerin reisi; chanoine) bir dayım bulunmasaydı benim tebiyeme bakılmak ihtimalini akıl pek okşamazdı.» İki cümle de şu: «Bereket versin ki ol dayım validemin büyük kardeşi Cil Perez namında bir koca papaz olup ber vazı-i ismin ve babalığım idi; boyu altı karış bir tut eni bir buçuk endaze, başı omuzları arasına çökmüş adamcık hayal eyleyiniz, işte dayım tıpkı öyle idi.»

Bu son örnek - aslında noktalama işareti yoktur - de iki cümlelerin sonlarında nokta vardır - Vefik Paşanın **şive-i mahsusumu** gösterir. Bu cümlelerin inşası, k

evvelce, gerekse değışe değışe yeni bir hal almış olan 1886 yılları cümle kuruş tarzına büsbütün aykırı idi, yadırganan da bu oluyordu. Âli Beyin naklettiği **Ayyar Hamza** ile Ahmet Vefik Paşanın **Dekbazlık** eseri mukayese edilince de bu fark kendini gösterir. Âli Bey gibi, Vefik Paşa da aynı eseri konuşma diline dikkat ederek nakletmiştir. Âli Beydeki akıcılık Vefik Paşanın eserinde yoktur. Fakat buna karşı, Vefik Paşa, eserlerinde şimdi kullandığımız ve ilerde kullanılmasına alışılacağında şüphe olmayan birçok türkçe kelimeleri kullanmıştır. Zaman ve çok esrarlı bir zevk ölçüsü, bunları tabii olarak tasfiye edecek, bir kısmını reddedecek ve bir kısmını kabul edecektir.

N. B. Vefik Paşanın Molière çevirme ve uygulamaları hakkında tam fikir edinmek isteyenler fransızca aslıyla beraber başlı olan Zor Nikâhı - Le Mariage forcé kitabına bakabilirler.

AHMET VEFİK PAŞANIN BASILMIŞ ESERLERİ

«Vefik Paşanın - Molière külliyyatı» adıyla basılmış olan bir tertibi 14, diğeri iki kitaptan müteşekkıl 16 kitaptan ibaret bir serisi vardır. Bunda basıldığı yer ve tarih hakkında metinde bir kayıt yoktur. Bunların Bursada basıldığı kabul edildiği takdirde Paşanın valiliği sırasında olması icap eder. O külliyyattaki sıraya göre:

Tiyatrolar

1. **ZOR NİKÂHI**, 1 fasıl (ikinci kitapla bir arada. Matbaa-i Âmire).
2. **ZORAKİ TABİP**, 3 fasıl, 11 Şaban 1286 (= 16 İkciteşrin 1869).
3. **YORGAKİ DANDİNİ**, 3 fasıl (tarihsiz. Âmire baskısı. İlk kitabın basılması sırasında olması ihtimali var).
4. **İNFİAL-İ AŞK**, (Le Dépit amoureux), 3 fasıl komedyası.
5. **ZOR NİKÂHI** (Le Mariage forcé), 1 fasıl, komedyası.
6. **DON CİVANİ** (Don Juan), 5 fasıl, komedyası.
7. **TABİB-İ AŞK** (L'Amour médecin), 3 fasıl, komedyası.
8. **ADAMCIL** (Le Misanthrope), 5 fasıl, komedyası.
9. **ZORAKİ TABİP** (Le Médecin malgré Lui), 3 fasıl, komedyası.
10. **TARTÜF** (Le Tartuffe), 5 fasıl, komedyası.
11. **AZARYA** (L'Avare), 5 fasıl, komedyası.

12. **YORGAKİ DANDİNİ** (Georges Dandin), 3 fasıl, komedyası.
13. **OKUMUŞLAR**, (Les Femmes savantes), 5 fasıl, komedyası.
14. **DEKBAZLIK** (Les Fourberies de Scapin), 3 fasıl, komedyası.
15. **MERAKİ** (Le Malade Imaginaire), 3 fasıl, komedyası.
16. **KOCALAR MEKTEBİ** (L'Ecole des Maries), 3 fasıl, komedyası.
17. **KADINLAR MEKTEBİ** (L'Ecole des Femmes), 5 fasıl, komedyası.
18. **SAVRUK** (L'Etourdi), 5 fasıl, komedyası.
19. **DUDUKUŞLARI** (Les Précieuse ridicules), 1 fasıl, komedyası.
20. **ERNANİ** (Hernani). V. Hügo'dan tercüme.
21. **ASLAN AVCILARI** - yahut - **HAK YERİNİ BULUR**, 2 fasıl, komedyası, 1303 (= 1886).
22. **ZOR NİKÂHI**, Cihan Kütüphanesi, Meşahîri Âsar külliyyatı, No. 3. 1341 - 1339 (= 1923).
23. **ZORAKİ TABİP**, Cihan Kütüphanesi, Meşahîri Âsar külliyyatı, No. 4, 1927.
24. **YORGAKİ DANDİNİ**, Cihan Kütüphanesi Meşahîri Âsar külliyyatı, No. 5, 1927.
25. **MERAKİ**, Cihan Kütüphanesi, Meşahîri Âsar külliyyatı, No. 6. 1928.
(1 ve 3 numaralıların bilhassa izinsiz baskıları çoktur.)
- 26-41. Molière tercümeleri 16 kitap olarak 1933 te Kanaat Kütüphanesi tarafından basılmıştır.)

Hikâyeler

42. **HİKÂYE-İ HİKEMİYE-İ MİKROMEGA**, (Voltaire'den tercüme), 25 Ramazan 1288 (= aralık 1871).
43. **TELEMAK TERCÜMESİ**, (Fénélon'dan), 1298 (= 1881).
44. **CİLBLÂS SANTILLANİ'NİN SERGÜZEŞTİ**, (Le Sage'dan tercüme), 1303 (= 1886).

Tarihler

45. **HİKMET-İ TARİH**, Darülfünunda verilen ders hü-lâsası, **Tasvir-i Efkar** gazetesinin 70 nci sayısından itibaren kitap sahifesi şeklinde tefrika, 8 Ramazan 1279 (= 27 Şubat 1863).
46. **ŞECERE-İ TÜRKİ**, Ebûlgazi Bahadır Hanın eserinden nakil. **Tasvir-i Efkar** gazetesinin 131 inci sayısından itibaren kitap sahifesi şeklinde tefrika, 14 Rebiülâhîr 1280 (= 20 Eylül 1863).
47. **FEZLEKE-İ TARİH-İ OSMANİ**, Rüştîye mektepleri için yazılmış olup bir çok defalar izinli ve izinsiz basılmıştır. İlk baskı 1286 (= 1869), 5 inci baskı 1288 (= 1871), 7 nci baskı 1290 (= 1873), 8 ve 11 inci baskı 1302 (= 1885).

Sözlük

49. **LEHÇE-İ OSMANİ**, yalnız birinci kısım, 1293 (= 1876).

50. **LEHÇE-İ OSMANİ**, (Tab-i cedîd), birinci ve ikinci kısımlar birlikte, 1306 (= 1888/89).
(Bunlardan başka bazı eserlerin basılmasına da delâlet etmiştir: Vasilaki Efendinin Lucien'den tercüme etmiş olduğu **Dalkavûkname (Les Parasites)** (= 1870); Belin ile birlikte Mîr Alişir Nevai'nin **Mahbubül'kulûp**, 1289 (= 1872).

Vefik Paşanın hayatına dair tek eser **İsmail Hikmet Ertaylan**'ın Kanaat Kütüphanesi tarafından basılmış olan (1932) **Ahmet Vefik Paşa** kitabıdır. Mahmut Kemal İnal'ın **Son Sadrazamlar** eserinde de bilgi vardır.

ZORAKİ TABİP OYUNU

Üç fasıldır

Eşhas

Oduncu İVAZ (Sganarelle)

HAMZA Ağa (Géronte)

Âşık DANIŞ BEY (Léandre)

MÜSTECİP EFENDİ (*) (M. Robert)

Vekilharç KORKUT (Valère)

Hamza Ağanın uşaklarından HİMMET (Lucas)

Köylü BUDAK (Thibaut)

Oğlu RİFAT (Perrin)

Ağanın kızı NURDİL (Lucinde)

İvaz'ın karısı SELİME (Martine)

Himmet'in karısı HALİME (Jaqueline)

(Parantez içindeki isimler eserin aslı olan Le Médecin malgré lui komedisindeki şahısların adlarıdır.)

(*) İkinci baskı: Müstecip Çelebi.

BİRİNCİ FASIL

Birinci Meclis

İVAZ - SELİME

İVAZ. — Yok¹ dedim sana.. işte olmaz... öyle etmiyeceğim², söz benim olacak... benim kâhyam³ mı var?

SELİME. — Ben de sana dedim ki benim dediğim yola gidersin⁴. Ben sana huysuzluğunu⁵ çekmek için varmadım ya!

İVAZ. — Of! insanın karısı olmak meğer ne belâ imiş⁶. Aristetalis⁷ efendimiz ne güzel haklı buyurmuş ki karı kısmı şeytandan beterdir demiş.

SELİME. — Bakındı şuna! Sanki o hödük⁸ Aristetalis'le ırfan satacak⁹. Dört ayağını bir yere getirip¹⁰ sanki marife yapacak!

1) Sahne bir orman içinde geçmektedir. İlk mecliste karı koca İvaz ile Selime kavga ettikleri halde sahneye girerler.

2) Etnek, yapmak, işlemek.

3) Kâhyası olmak, karışanı görüşeni bulunmak.

4) Dediğin yola gidersin, Söylediğim tarzda hareket edersin.

5) Huysuzluk, titizlik, aksilik.

6) İkinci baskı: Meğer ki belâ imiş.

7) Aristetalis, Aristo dahi denilen eski grek filozoflarından olup Milâttan önce 384 - 322 arasında yaşamıştır.

8) Hödük, ahmak, kaba.

9) İrfan satmak, bilgisi varmış gibi gösteriş yapmak.

10. Dört ayağını bir yere getirmek, bütün kuvvetini top-

İVAZ. — Marifettir ya! Sen bulundu bir meselede benim gibi mübahase edecek bir demetçi daha! Bulundu benim gibi on sene hekime hizmet etmiş hem de gençliğinde sarfı ezber öğrenmiş¹² adamı bul bakayım!

SELİME. — İlâhî belânı bulasın! Çılgin mecnun.

İVAZ. — Seni murdar leş sen belânı bul¹³!

SELİME. — Sana he dediğim gün¹⁴ kabul ettiğim saat batsın¹⁵! Nalet olsun!

İVAZ. — Beni de huccet¹⁷ yazıp batırma sebeb olan vekil burnazına¹⁸ lânet olsun.

layıp sarfetmek. Bu sözde bir hor görürlük vardır, çünkü **dört ayak** iki elin de ilâvesiyle ayak sayısının dörde çıkarılmasıdır ki bu tarzda çalıştığı söylenen kimsenin beceriksizliği ve ufak işleri bile güçlükle veya çok kuvvet harcıyarak yaptığını anlatır.

11) **Mübahase etmek**, hafif münakaşalı konuşma.

12) **Sarfı ezber öğrenmiş**, buradaki sarftan maksat arapça sarf (gramer) dir. Nitekim İvaz bu bilgisini ikinci fasılda Hamza Ağa ile konuşurken meydana koyacaktır. İvaz birtakım da hekimlik terimleri kullanacaktır ki onları da burada on yıl bir hekime hizmet etmekle öğrendiğini anlıyoruz.

13) İkinci baskı: buna **hain postal** ilâve olunmuştur.

14) **He dediğim gün**, «Evet dediğim gün». Evlenecek kızlar, kendileri nikâh merasiminde bulunmadıkları için, onun yerine bir vekil ile nikâhının kıyılmasına razı olup olmadıklarını, bu işe razı oldukları takdirde sadece «Evet!» diyerek bildirirlerdi. Bunun arkasından gelen «kabul ettiğim saat» sözü de aynı törenle ilgilidir.

15) **Batsın**, daha çok **yere batsın** şeklinde kullanılır ve kızgınlık, kötü âkıbet dilemek anlatır.

16) **Nalet olsun**, «Lânet» sözünün halk arasında aldığı şekil. İvaz, aşağıda bunu doğru şekilde söylüyor.

17) **Hüccet**, bir hükmün yazılı olduğu kâğıt.

18) **Burnaz**, iri ve hörgüçlü burun sahibi.

SELİME. — Evet, sana düşmüş yolunup ettiğine yanmak ha! Sen durmayıp sabah akşam benim gibi kadına düşüttüğüne¹⁹ bin şükürler etmelisin, a nankör! Sen benim gibisine lâıyk mı idin, a nobran herif²⁰?

İVAZ. — Ha, öyle ya! Beni, gerçek, çırağ ettin²¹. Evlendim de sanki övünecek iş gördüm, öyle mi? Ey ant olsun şimdi söyleteceksin beni sonra dinliyeceğin vardır ha!

SELİME. — Ey ne varmış? Ne diyecekmişsin sanki?

İVAZ. — Ey, bes²². O yaprağı çevirelim²³. Bildiğimizi biliriz, yeter artık! Beni bulup vardığına ne mutlusun.

SELİME. — Sanki seni bulduğuma ne mutlu demek, ne demek imiş bakayım²⁴? Beni âkıbet dilendiren bir herif, bir zırlak sefi²⁵, oranca malımı yiyen bir hain!

İVAZ. — Yalan söylersin. Hepsini yemiyorum; birazını içiyorum.

19) **Benim gibi bir kadına düşüttüğüne**, benim gibi bir kadına rasladığına, kısmet olduğuna.

20) **Nobran**, inatçı, kaba ve aksi. İkinci baskıda **nobran herif**ten sonra **A oduncu!** ilâve edilmiştir.

21) **Çırağ etmek**, konuşma dilinde **çırak etmek** şeklinde söylenir ve geçimi temin edilerek bir kimseyi emekliye ayırmak anlamına gelir ki buradaki gibi, beni rahata erdirdin yolunda si-temli olarak kullanılır.

22) **Bes**, yetişir, elverir.

23) **O yaprağı çevirelim**, orasını geçelim, o bahsi kapıyalım.

24) İkinci baskı: **ne demek bakayım**.

25) **Sefi**, malını akılsızca harcıyan kimse.

SELİME. — Evde olan eşyayı birer birer satıp savan bataklı.

İVAZ. — İşte iyi ya!... Bu, ev mahsulünden geçinmek demektir.

SELİME. — Yatağıma varınca²⁶ kaldırıp götürün uğursuz²⁷!

İVAZ. — İyi ya sabahları erken kalkarsın.

SELİME. — Evde bir çöp bırakmıyan menhus²⁸!

İVAZ. — İyi ya göç kolay olur.

SELİME. — Sabahdan akşama kadar hemen²⁹ içip içip kumarbazlık eden hayâsız!

İVAZ. — Ey, ne olmuş... Canım sıkılmasın diye ediyorum.

SELİME. — Ya ben, öte yanda, çoluk çocukla ne yapayım?

İVAZ. — Ne yaparsan var yap!

SELİME. — Kucağımda dört dertment³⁰ çocukcağız var.

İVAZ. — Ey, yere bırak.

SELİME. — Her saat ekmek isterler.

İVAZ. — Çelik basıver³¹. Ben, iyice, yiyip içtikten sonra evde artık herkesin keyfi çatmalı³².

26) Yatağıma varınca, yatağıma varıncaya kadar.

27) İkinci baskı: uğursuz'dan sonra kaypakçı ilâve olunmuştur. Kaypakçı, bir malı alıp, uzağa kaçırarak anlamındadır.

28) Menhus, uğursuz olan kimse, hayırsız.

29) Hemen, yalnız, ancak.

30) Dertment, acınacak halde.

31) Çelik basıver, ince değneklerle dövmek.

32) Keyif çatmak, rahat ve iyi halde olmak, eğlence ve

SELİME. — Ey, sanki, her zaman böyle mi olup gidecek, a kokmuş sarhoş?

İVAZ. — Karı, canım karı, yavaş git!

SELİME. — Ben, kıyametedeğin senin edepsizliğini, harabatiliğini³³ nice bir çekeyim?

İVAZ. — Karı azıtmıyalım³⁴.

SELİME. — Sanki halini yolunu sana öğretemez miyim?

İVAZ. — Karı, bilirsin ya! ben çok söz götürmem³⁵. Kolum da uzundur³⁶, elim ağırdır³⁷.

SELİME. — Oh senin korkutmana kulak mı asarım³⁸ sanki!

İVAZ. — A karıcığım, a canım sen kaşınıyorsun. Eyleme kuzum senin âdetindir.

SELİME. — Ben senden korkacak mıymışım, gösteririm.

zevk halinde bulunmak. «... Herkesin keyfi çatmalı» cümlesinde bir şivesizlik vardır.

33) Harabatilik, üstü başı yırtık ve kirli, düşkün vaziyette bulunmaklık. (Harabati, daima içki içen mânasını da anlattığı için bu düşkün vaziyette daimi içki içmeklik de mevcuttur. Nitekim kadının şikâyetlerinden de bu hal anlaşılıyor.)

34) Azıtmak, işi büyütme, hududu aşmak, geçmek.

35) Söz götürmek, dayanmak, azar veya alay gibi sözlere tahammül etmek.

36) Kolu uzun olmak, gücü yeter halde bulunmak.

37) Eli ağır olmak, vuruşu kuvvetli, fala ağıtır şekilde olmak.

38) Kulak asmak, ehemmiyet vermek, söz dinlemek.

39) Kaşınmak, kavgaya bahane aramak.

İVAZ. — Ciğerparem, benden bir şey kaparsın⁴⁰ hal

SELİME. — Haydi! Senin sözünden ürkecek miyim ben, şaşkoloz?

İVAZ. — A muradımın tatlı mahsulü, senin kulaklarını bükerim.

SELİME. — Seni ayyaş köpek!

İVAZ. — Amma döverim.

SELİME. — Şarap tulumu sümsük.

İVAZ. — Amma tepelerim.

SELİME. — Seni nabekâr!

İVAZ. — Seni ıslatırım.

SELİME. — Hain, hayâsız, bataklı, dolandırıcı, alçak, müzevir, ipe gelesi, dilenci, ayyar, gaddar, hırsız, hırsız, hırsız!

İVAZ. — İşte alındı! istedin artık! (Değneğiyle döver.)

SELİME. — Ah, ah, aman!

İVAZ. — İşte gördün mü? Seni durdurup dinlendirmenin ilâcı budur

İkinci meclis

MÜSTECİP ÇELEBİ - İVAZ AĞA - SELİME

MÜSTECİP ÇELEBİ. — Yahu, dur! yahu, etmeyin! yazık! bu ne demek. Bu nasıl arsızlık⁴¹! Karısını döven murdara yazıklar olsun!

40) Yani sopa veya tokat gibi bir şey yersin demek istiyor. Biraz sonra da değnekle vuracaktır.

SELİME⁴¹. — Ben belki dövdüğünü istiyorum.

MÜSTECİP ÇELEBİ. — Ya! ey benim de canıma minnet öyle ise.

SELİME. — Amma siz ne karışsınız?

MÜSTECİP ÇELEBİ. — Ey, haltettim.

SELİME. — Sizin ne vazifeniz!

MÜSTECİP ÇELEBİ. — Öyleya hakkınız var.

İVAZ. — Bak şu fodula⁴² kocaları karılarını dövmekten alır.

MÜSTECİP ÇELEBİ. — Ey peki, döndüm sözümünden, tövbe olsun.

SELİME. — Ama, işin arasına ne⁴³ giriyorsunuz?

MÜSTECİP ÇELEBİ. — Hiç.

SELİME. — Gelip burnunuzu sokmak⁴⁴ size mi düşmüş?

MÜSTECİP ÇELEBİ. — Hayır, canım hayır.

İVAZ. — Siz işinize bakın.

MÜSTECİP ÇELEBİ. — Eh, ağzımı açmam.

SELİME. — Benim canım dayak yemek ister; beni dövsün.

MÜSTECİP ÇELEBİ. — Hay, hay!

41) Arsızlık, burada utanması olmayan, utanmaz anlamında kullanılmıştır.

42) Selime elleri kalçasında olarak Müstecip Çelebinin üstüne yürür ve ona bir tokat vurur.

43) Fodul, bilir bilmez her şeye karışan.

44) Dövmekten alır, dövmekten geri kor, çeker.

45) İkinci baskı: neye.

46) Burun sokmak, üzerine vazife olmadığı halde bir şeye karışmak.

SELİME. — Size zararı yok ya.

MÜSTECİP ÇELEBİ. — Gerçek neme lâzım.

SELİME. — Vazifeniz olmıyan şeye gelip karışmak ahmaklıktır! (Sille vurur.)

MÜSTECİP ÇELEBİ⁴⁷. — Komşu, affedersiniz bil-
diğinizi işleyiniz, dövünüz, vurunuz, karınızı terbiye edi-
niz; isterseniz ben de yardım edeyim.

İVAZ. — Ben istemem işte.

MÜSTECİP ÇELEBİ. — Ey, o başka.

İVAZ. — İstersem onu döverim, istersem dövmem.

MÜSTECİP ÇELEBİ. — Pekâlâ!

İVAZ. — Karı benim, sizin değil ya.

MÜSTECİP ÇELEBİ. — Zâhir öyle.

İVAZ. — Siz mi bana buyuracaksınız?

MÜSTECİP ÇELEBİ. — Ne münasebet!

İVAZ. — Sizin yardımınıza muhtaç değilim.

MÜSTECİP ÇELEBİ. — Pek güzel!

İVAZ. — Halkın işine karışmak saygısızlıktır ha.
İşte malûmunuz olsun ki hakîm Çaçaron⁴⁸ buyurmuş «Et
tırnaktan ayrılmaz. Ağaçla parmak arasına kabuk sığ-

47) Müstecip Çelebi, Selime'den tokadı yiyince İvaz'a doğru
döner, fakat İvaz da onun üstüne yürüyerek elindeki sepa ile vu-
rur ve kaçarır.

48) Hakîm Çaçaron, meşhur lâtîn hatibi Çigero (M. Ön.
106 da doğmuştur.) Türkçede çok lâf söyleyen ve gevezelik ede-
ne çaçaron denilmesi bundan çıkmıştır. Fakat buradaki has isim-
dir. Ona isnat edilerek biraz aşağıda söylenen cümle çok tabii ki
değiştirilmiş ve bozulmuş bir haldedir.

maz.» (Değneğiyle döver.) Ey⁴⁹ karı beşe⁵⁰ gelindi barışa-
lım, ver elini bana.

SELİME. — Hı... beni öyle döv döv de!

İVAZ. — Adam kaydetme, ver şu elini bana.

SELİME. — Ben istemem.

İVAZ. — Haydi!

SELİME. — Yok.

İVAZ. — Haydi kadıncığım.

SELİME. — Haayır.

İVAZ. — Aman, haydi diyorum.

SELİME. — Olmaz işte.

İVAZ. — Gel, karı gel.

SELİME. — Olmaz, olmaz ben darıldım!

İVAZ. — Canım affet artık, ver elini deyindi!

SELİME. — Ey affettim. (Yavaşça) Ama acısını çıkā-
rırım, yanına komam.

İVAZ. — Adam deli misin, öyle şeye bakılır mı?
Dostlukta arasına bu lâzım olur. Sevişen adamlar beynin-
de dört beş değnek, muhabbeti kamçılar. Sen kaydetme;
ben koruya gidiyorum, bugün sana yüz demetten ziyade
çalı toplarım, bak görürsün.

49) Molière külliyyatının bazılarında burada üçüncü mec-
lis başlar.

50) Beşe, ileri gelen, bir yerin itibar sahibi adamı demek
anlamıdır. Vefik Paşa, sözlüğünde bu kelimenin sonraları paşa
şeklini aldığını kaydetmektedir. Doğu vilâyetlerinde bazı ileri rüt-
beli memur ve subay eşlerine de paşa dendiği görülmektedir.

Üçüncü meclis

SELİME, (yalnız)

SELİME. — Sen git. Ama; senin ne kadar yüzüne gülsem kinimi unutmam. Bana vurduğun dayağın cezasında bir hile bulmağa içerim yarar. Kadın kısmı yapacağını bilir; bak ben hainin nasıl ciğerini yakayım, bana ettiği cefanın intikamını alayım.

Dördüncü meclis

KORKUT - HİMMET - SELİME

HİMMET⁵¹. — Aman irabbim, amu da ters işe bulaştuk. Bilmen ki nâfile ne dolaştuk⁵²?

KORKUT. — Babalık, efendimizin emridir. Elbet emrini tutmalı. Bir de, kızının iyi olması, ikimize de dokunur⁵³. Efendimizin evlâdıdır; iyi olursa bir ayak evvel düğün olur, bize çok faidesi eser. Ona talip olan Bahşa-

51) Himmet'le Korkut sahneye geldikleri zaman ilkin Selime'yi görmeden aralarında konuşurlar. Selime bunların lâflatına kulak verir, sonra kendi varlığını bildirir.

52) Molière'in köylü konuşmasını Vefik Paşa da bazı sözlerde uygulamıştır, fakat bunlardan çoğunun imlâ şekline göre ayırd edilmesi güççedir. *İrabbim*, «Tanrım» anlamına olan *rabbim* kelimesinin; *amu da*, «amma da» deyiminin bu telâffuzu taklit için yapılmış şekillerdir. *Bulaşmak*, bir işe başlamak, girişmek anlamıdır.

53) *Dokunmak*, tek başına kullanıldığı zaman çok defa zarar anlamına gelen bu deyim buradaki gibi fayda anlamına kul-

yiş Ağa bir cömert adamdır, bir de Dâniş Çelebi var ki kız onu ister; ister amma babası vermez.

SELİME, (kendi kendine). — Acep intikamımı almağa bir dübara⁵⁴ bulamaz mıyım?

HİMMET. — Amu neyine ilâzım! hekimler hep pusulayı şaşırdı, cevap verdi, kızının derdine derman arayıp batır⁵⁵.

KORKUT. — Ey araya araya her şeyin ilâcı bulunur. Hem de olmadık yerde bereket doğar.

SELİME. — Ah, nasıl olursa olsun intikam almalıyım. Şu dayağı hazmedemiyorum hem de⁵⁷... Aman af buyurun efendilerim! Sizi görememiş idim. Başımda bir dert tüter onun çaresini düşünüyorum.

KORKUT. — Bu âlemde herkesin bir derdi var. Bizim de aradığımız var. Ah keşke bulabilsek!

SELİME. — Acaba size bir yardımım olur mu?

KORKUT. — Olabilir ya! Biz bir marifetli adam, bir hastalık anlar ârif kişi arıyoruz ki ağamızın bir kızı var, hastalıktan dili tutuldu: Hekimler, hâzıklar derdine landılması bir şivesizliktir. Fayda kavramını iyma ettiğini konuşmanın biraz altında gelen «faydası eser» sözünden anlayabiliyoruz.

54) *Dübara*, hile.

55) İkinci baskı: *Hekimler pusulayı şaşırdı hep cevap verdi*.

56) *Batır*, batmak mastarından: Atıf sıygalarından sonra gelince devamlılık gösterir «Kızının derdine derman arayıp durur» anlamında. Vefik Paşa *batmak* kelimesinin eski Türkçede kullanılıp osmanlılar zamanında *yatmak* şeklini aldığını kaydeder.

57) Kadın bu ana kadar bir kenarda kendi kendine söylenirken burada geri dönerek sanki onları yeni görmüş gibi şaşkınlık gösterir.

derman bulamadı. Ona baksın da bir çare etsin. Bazı adamlar vardır, ki esrar bilirler, bazı acayip ilâçlar kullanırlar ki kimsenin yapamadığını onlar o ilâçla hâsıl ederler. İşte öyle bir marifet sahibi kişi ararız.

SELİME, yavaşça. — İşte benim ip kaçkımdan⁵⁸ acığımı⁵⁹ çıkarmağa bir iyi nev zemin⁶⁰ bulundu! (Aşîkâr.) Aradığınızı size benden iyi delâlet eder yoktur, bana iyi çattınız, bizim burada bir adam var ki en ümitsiz hastalıklara bakmak için misli yoktur, doğrusu hayret verir bir kişidir.

KORKUT. — Aman kerem ediniz acaba nerede bulabiliriz.

SELİME. — Bu vakitler şu koruda bulunur. Onda odun keser.

HİMMET. — Hekim odun mu keser gözüm?

KORKUT. — Belki ilâçlık nebatat, müfredat⁶¹ toplan, eğlenir demek istersiniz.

SELİME. — Hayır bu öyle bir acayip adamdır, odun kesmeği sever. Meraklı, titiz, kavgacı bir heriftir ki hekim olduğunu görseniz bir türlü bilmezsiniz. Kıyafeti yakışmaz halde kendi cahil gibi görünür, ilmini saklar, tababette olan garip garip hünerini icra etmekten her gün ziyadesiyle kaçır, bir özge⁶² adamdır.

58) İp kaçkını, ipten, yani asılmak üzere iken, kaçıp kurtulmuş veya asılmaya lâyık bir insan olduğu halde henüz cezasına uğramamış.

59) Acık, acı, öc.

60) Nev zemin, yeni biçim.

61) Müfredat, ilâçlık otlar.

62) Özge, bambaşka.

KORKUT. — Ne acayıptır ki hep büyük adamların birer merakı olur, faziletlerine biraz da cinnet emaresi karışır.

SELİME. — Bunun deliliği zannınızdan da ileridir, zira dayak yemedikçe hünerini ikrar etmez, hemen inkâr eder. Haberiniz olsun ki onunla başa çıkamazsınız. Eğer bir kere kurarsa elinize birer değnek alınız, onu bir iyi ıslata ıslata dövmedikçe marifetini gizler, asla itiraf etmez. Bize tabipliği iktiza ettiği zamanlar ona⁶³ öyle ederiz.

KORKUT. — Bir garip delilik!

SELİME. — Evet deliliktir ama sonunda görürsünüz ki garip hünerler⁶⁴ gösterir.

KORKUT. — Adı nedir?

SELİME. — İvaz⁶⁵. Ama, rasgelseniz kolay tanırırsınız⁶⁶. Bir koca kara sakalı vardır, boynu sarıdır; esvabı yeşille sarıdır.

HİMMET. — Yeşille sarı mı? O bizim veleyetin⁶⁷ papağanları gibi deyiversenize.

KORKUT. — Ama canım bu gerçek, dediğiniz dedecede, öyle hâzık, kâmil mi?

SELİME. — Aman ne buyurursunuz, efendim! O adamın âdeta kerametleri görülmüştür. Altı ay vardır bir hasta kadını sair tabipler ümidi kesmişler, boşlamışlardı⁶⁸, altı saat ölü sandılar mezara gömmeye hazırlandılar, ka-

63) İkinci baskı: ona yoktur.

64) İkinci baskı: garip hünerler yerine çok marifetler.

65) İkinci baskı: Hacı İvaz.

66) İkinci baskı: tanılır.

67) Veleyet, vilâyet.

68) Boşlamak, arkasını bırakmak.

dının oğlu bu hekimi döve döve zorla getirdi. Bir de efendim baktı etti, kadının ağzına bir damla bilmem ne kodu hemendir kadın yataktan fırlayıp doğru matbaha koştu.

HİMMET. — Vay anam!

KORKUT. — Belki iksir-i hakikî verdi.

SELİME. — Belki de... Ha, üç hafta yoktur ki komşunun çocuğu kuleden düştü, başı, kolları, bacakları kırıldı. Bizim hekimi getirdiler, döve döve getirdiler; kendinin yaptığı bir merhemle tekmiil vücudunu yağladı, bir de çocuk sıçrayıp ayağa kalktı, köşekapmaca oyununa gitti.

HİMMET. — Vay imanım!. İşte böyle adam bize ilâzım hay gidi...

KORKUT. — Lûtfunuz var olsun, bizim imdadımıza yetiştiniz.

SELİME. — Ama dediğimi unutmayınız, ha!.. Ele birer sopa alınız.

HİMMET. — Gözüm ne umurumuz, herifin ilâcı dayak değil mi? Ben bilirim kazın ayağını.

KORKUT. — Aman haydi gidelim. Ne mutlu başımıza ki şu haberi aldık! hayırdır inşaallah.. ha işte bir ses çalındı kulağıma.

Beşinci meclis

İVAZ - KORKUT - HİMMET

İVAZ⁶⁹. — Tadelli! lâtadelli len... of, artık iyi çalıştık, bir cur'a çekelim, nefeslenelim. (İçer ve içtikten son-

69) İvaz, sahneye elinde bir şişe ile türkî söyleyerek gelir.

ra) Ah odun kesmek tuzlu yemektir. Pek hararet veriyor. (Türkî söyler.)

Kulkul-i sürahi bülbül nağmesinden hoş gelir.

Dilberin gül sinesinde şu sürahi hoş gelir.

Cümle âlem reşkederdi ben gibi İskendere

Durmasa her dem akıtsa şişe eşkin hoş gelir.

Her dem aksa memesinden şîr-i bâde hoş gelir.

Çekmeyip südün demâdem pür akıtsa hoş gelir.

Ey keyfi çatmalı, zevka bakmalı, adı batsın elemin!

KORKUT. — İşte tâ kendisi!

HİMMET. — Ölesi tâ kendisi! amu belâ gibi çatuk! Dehey donuzun kuyruğu!

KORKUT. — Aman, yakından iyice bakalım.

İVAZ, (onları görür ve evvelâ birine sonra ötekine dikkatle bakar, sesini alçaltarak). — Ah yosmam! ah sevgili kuzucuğum gel kucağıma!

Cümle âlem reşkederdi ben gibi İs..kendere

Duramasa her...dem akıt...sa hem... hem...

Bu ne canım! bunlar ne istiyor?

KORKUT. — Odur o, hiç şüphesiz o!

HİMMET. — Na işte kancık tilkinin kuyruğu dediği.

İVAZ⁷⁰. — Bu ne canım fiskos edip duruyorlar. Bana bakıyorlar. Acep meramları nedir?

70) İvaz, şişeyi yere bırakır. Korkut saygılı bir selâm vermek üzere eğilince, bu hareketi şişeyi almak için sanarak kaldırıp berî tarafa koyar; bu sefer Hîmmet de aynı hareketi ya-

KORKUT. — Efendim! efendim! isminiz İvaz değil midir?

İVAZ, (ilkın Korkut, sonra Himmet tarafına dönerek). — Ne, he derim, ne yok derim, ne istiyorsunuz bileyim peşin.

KORKUT. — Efendim, ona elimizden gelen hürmet ve izzeti eda etmek isteriz.

İVAZ. — Ey işte öyle ise, o, benim.

KORKUT. — Efendim sizi gördüğümüze⁷² mesrur olduk; bizi size gösterdiler. Hacetimize imdadınızı niyaz etmeğe geliyoruz.

İVAZ. — Yahu, eğer benim sanatıma dair bir şey ise... hizmetinize etek belde hazırım.

KORKUT. — Efendim, bize lûtfunuz hizmetinizden ziyadedir. Hemen şu gölgeye geliniz, oturunuz. Sizi güneş bizâr⁷³ etmesin.

HİMMET, yavaşça. — O! ne çok ikram. Bu adamlar ne umurcu⁷⁴.

KORKUT. — Efendim, size geldiğimize taaccüp etmeyiniz, marifetli zatları herkes arar. Biz de sizin hazâkatınızı⁷⁵, güzel namınızı işittik.

İVAZ. — Gerçektir ağalar, dünyada bir benim gibi daha demet bağlayıcı yoktur.

pınca şişeyi yerden kaldırıp türlü oyunlarla göğsüne bastırır, kendi kendine söylenir.

71) İkinci baskı: **acep** yoktur.

72) İkinci baskı: **gördüğümüzden**.

73) **Bizar**, rahatsız.

74) **Umurcu**, meraklı ve dikkatli iş gören,

75) İkinci baskı: **hazakatınızı** yoktur,

KORKUT. — Ah efendim.

İVAZ. — Yok himmeti dirig etmem pek iyisini bağlarım.

KORKUT. — Ay efendim bahis onda değil.

İVAZ. — Evet ama yüzünü yüz on onluğa⁷⁶ satarım.

KORKUT. — Efendim, aman şu sözü terkediniz.

İVAZ. — Yok, yok, aşağı veremem, inanınız.

KORKUT. — Efendim, biz işi biliriz.

İVAZ. — Ey, işi bilerseniz, işte aşağı vermediğimi bilirsiniz.

KORKUT. — Efendim bu bizi istihza olur.

İVAZ. — Hayır istihza değil, hiçbir parasından geçmem.

KORKUT. — Bırakınızdı şu lâkırdıyı efendim!

İVAZ. — Ey başkası belki ehven yerir; ama demet var, demet⁷⁸ var.

KORKUT. — Geçinizdi o kelâmdan canım efendim.

İVAZ. — Yok, ama nâfile işte⁷⁹ bir para aşağı olmaz. Bir parası kesilmez.

KORKUT. — Of, ay efendim, sizin gibi zat-i şerif böyle kabasaba hileye tenezzül edip de böyle yakışmaz şeyleri mi söylemeli? Öyle âlim bir zat-i kerim, öyle hâzık, meşhur tabip halktan gizlenip hünerini topraklara gömmeli mi, ya, perde ardında saklanmak için ormanlara düşmeli mi?

76) **Onluk**, 10 paralık.

77) İkinci baskı: **Ey** yoktur.

78) İkinci baskı: **demetçik**.

79) İkinci baskı: **işte** yoktur.

İVAZ, **kendi kendine**. — Ey, bu deli!

KORKUT. — Aman, Mevlâ rızası için olsun bize bari etmeyiniz.

İVAZ. — Nasıl efendim?

HİMMET. — Bu kışmirlilik⁸⁰ boşunadır, hep boşunadır. Biz bildüğümüzü bilirük.

İVAZ. — Ey ne imiş? Ne var, benden ne istersiniz? Yoksa bir başkasını mı sanıyorsunuz?

KORKUT. — Hayır, başkasını sanmıyoruz. Sizi biliriz ki bir âlâ kâmil, büyük hekimsiniz.

İVAZ. — Hekim sizsiniz, ben hekim değilim, hem hiç ömrümde hekim olmadım.

KORKUT, (yavaş). — İşte, damarı düttü. (Aşikâr) Efendim, nâfile inkâr etmeyiniz. Bizi sonunda tatsızlığa icbar etmeyiniz?

İVAZ. — Ne tatsızlığı?

KORKUT. — Canım tatsızlık olur, sonra biz dünyalar kadar esef ederiz.

İVAZ. — Ey tatsızlık ediniz, esefe uğrayınız; benim ne vazifem!

KORKUT, (yavaş). — Ah anladım başka ilâcı yok. (Aşikâr) Canım size yalvarırım, şu bizi utandırmayınız!

HİMMET. — Ey gözüm zingildayıp durmasanız a, bizi şaşkun ettiniz, işte hekimim diyiniz vesselâm!

İVAZ. — Ay boğuluyorum. Artık, kızacağım⁸¹!

KORKUT. — Efendim inkârdan ne hâsıl? İşte biz biliriz.

80) Kışmirlilik, muziplik, alaycılık.

81) İkinci baskı: şimdi kızacağım.

İVAZ. — Yahu, bir kere dedim, bin kere derim: ben tabip değilim, başka lâkırdı yok!

KORKUT. — Ya... Tabip değil misiniz?

İVAZ. — Hayır değilim.

HİMMET. — Bana bah, tebip degül müsünüz, ha!

İVAZ. — Hayır dedim!

KORKUT. — Eh mademki istiyorsunuz biz artık ne yapalım. Alınızdı işte! (Ellerindeki değnekle vururlar.)

İVAZ. — Aman! tabip oldum işte! Aman, ah, Huda belânızı versin, tabibim, ne isterseniz olurum.

KORKUT. — Efendim, niçin bizi mecbur edersiniz betliğe⁸²?

HİMMET. — Ya gözüm neyüne gerek?

KORKUT. — Efendim pek müteessifim doğrusu, bu olanlara!

HİMMET. — Helbette, helbette!

İVAZ. — Canım, bu nasıl şey... ikiniz de deli misiniz?... Bu eğlenceyi mi buldunuz, yoksa beni zorla mı tabip edeceksiniz?

KORKUT. — Vay siz daha ikrar etmiyorsunuz, siz hekim değil misiniz?

HİMMET. — A gözüm, genen tebip degül müsünüz?

İVAZ. — Hayır adam, canım çıksın hekim isem! (Döverler). Vay, aman! aman! ey, ey, hekimim işte, hekimim! isterseniz eczacı da olurum. Dayak altında öleyim mi? Ne isterseniz olurum.

KORKUT. — İşte efendim, mübarektir. Sizin artık yola geldiğinize, hem de akıllandığınıza memnunum.

82) Betlik, fena, kötü muamele etmek.

HİMMET. — Ya ben, ya ben! ne kartar⁸³ hoşlaşıyorum.

KORKUT. — Efendim, küstahlık ettik af buyurunuz.

HİMMET. — Ha, ha küstahlık af buyuruğuz.

İVAZ (kendi kendine). — Ö, ö! acaba ben mi kendimi bilmiyorum, haberim olmazdan hekim oluvermişim mi!

KORKUT. — Görürsünüz tababetinizi saklamadığınız pişman⁸⁴ olmazsınız, size çok hayrı gelir.

İVAZ. — Ama canım yanılmıyasınız, iyi bilir misiniz... şu tabip olduğumu iyi bilir misiniz?

HİMMET. — Ey zâhir tebip, tebip!

İVAZ. — Ama, şu gerçekten ha!

KORKUT. — Elbette gerçekten.

İVAZ. — Ey eğer bunu ben bilirseydin belâ mı bulayım!

KORKUT. — Bu ne demek sizin gibi cihanın marifetli hekimi!

İVAZ. — Ya!

HİMMET. — Nice hastaları iyi eden tebip!

İVAZ. — Ya, öyle mi?

KORKUT. — Zâhir, bir kadın altı saat ölü gibi yatmış, siz bir damla bir şey yutturmuşsunuz, ayaklanmış⁸⁵.

İVAZ. — Bak şuna!

83) Kartar, kadar.

84) İkinci baskı: siz pişman.

85) İkinci baskı: hemen ayaklanmış.

HİMMET. — Ya kuleden düşen kızan⁸⁶! kafası yarılmış, kolu bacağı kırılmış siz mehlem⁸⁷ sürdüğün bil-le⁸⁸ koşup oyuna gitmiş.

İVAZ. — Aman, etmeyiniz.

KORKUT. — İşte efendim, bizimle gelirsiniz hoşnut olursunuz, istediğiniz kadar para alırsınız.

İVAZ. — İstedğim kadar para mı?

KORKUT. — Evet.

İVAZ. — Öyle ise tabibim canım, ben tabibim; şüphesi yok. Unutmuşum, şimdi hatırıma gelir. Ey ne iş var? Nereye gidelim?

KORKUT. — Biz size delâlet ederiz. Bir kız var hasta; ona bakılacak. Dilini kaybetti.

İVAZ. — Ey, ben bulmadım imanım!

KORKUT. — Lâtifeyi seviyor. Haydi, efendim gidelim.

İVAZ. — Ama tabip binışı⁸⁹ yok.

KORKUT. — Biz size binış buluruz.

İVAZ, şişesini Korkuta vererek. — Siz şu şişeyi tutunuz matbuhların⁹⁰ bundadır. (Tükürür, sonra Himmete dönerek) Siz de şuna basınız, tabibin emridir.

HİMMET. — Hey gözünü sevdiğim! işte bu tebip-ten hazzettim, pek maskaradır, işimize yarar.

86) Kızan, çocuk.

87) Mehlem, merhem.

88) Sürdüğün bille, «bille» birle'nin Himmet'in telâffuz biçiminde uydurulmuştur. Birle, «ile, hemen» mânâlarıdır.

89) Tabip binışı, binış, alay ve törende giyilen geniş ve bol cüppe. Molière'in bahsettiği zamanlarda hekimlerin kendilerine mahsus bir kıyafeti vardı.

90) İkinci baskı: Matbuhların benim.

İKİNCİ FASIL

Birinci meclis

HAMZA AĞA - HİMMET - KORKUT - HALİME

KORKUT. — Evet efendim, işte size bir tabip getirdik ki, dünyanın en büyük tabibi. Artık bundan hoşnut olursunuz, sanırım.

HİMMET. — Zâhir! artık bundan sonra kusurunun¹ kuyruğundan çekiver. Onlar bunun pabucu olamaz. Bu, ölüleri iyi edip yürütmüş.

KORKUT. — Ama dediğim gibi, biraz meraklı adamdır; arada aklı döner². Nasıl marifetli adam olduğu belirmez³.

HİMMET. — Ha evet! Kişmirligi sever. İnsan sanır ki kafası yarıktır⁴.

*) İlk baskıda bu fasıl için perde kullanılmıştır, ikinci baskıda ise ötekiler gibi fasıl yapılmıştır. Bu fasılda sahne, Hamza Ağanın evinde geçer.

1) Kusurunun, bütün geri kalanların.

2) Aklı dönmek, akıllı hareketin tersini yapmak.

3) ... olduğu belirmez, ... olduğu belli olmaz, görünüşte bilinmez.

4) Kafası yarık, çok defa tabii olmıyan hareketlerde bulunan kimse için kafası çatlak sözü kullanılır, Vefik Paşa bunu mübalâğalandırarak yarık şekline koymuştur.

KORKUT. — Ama zatında⁵ ilimle doludur, efkârı ekseriya bülenttir⁶.

HİMMET. — Ha kitaptan okur gibi paldır küldür söylemiye tutunuverir⁷.

KORKUT. — Şöhreti çok yayılmış... Etraftan bütün ona hücum edip⁸ gelirler.

HAMZA. — Aman şunu görmesini pek istiyorum. Şunu getirin bana çabucak.

KORKUT. — Efendim, gidip çığrayım, onu görürsünüz.

HALİME. — Ben pekâlâ deyivereyim: Öbür hekimler ne yapırsa bu da onu yapacak. Hımhımla burunsuz birbirinden uğursuz. Sizin⁹ kızıınıza iyi ilâç, hemen bir istediği kocaya vermektir.

HAMZA. — O, o, sûtana! Sen, çok işe karışıyorsun.

HİMMET. — Karı Helime, sen sus! Her şeye burununu sokma!

HALİME. — Ben, size doğruca söyleyim: Hekimler bundan bir şey anlamaz. Kızıınıza ravent¹⁰, sinameki lâzım değil. Ben bilirim ya, ona bir koça lâzım!

HAMZA. — Şimdi bu illetiyle onu kimse başına

5) Zatında, esnasında, esas itibariyle.

6) Bülent, yüksek.

7) Tutunuverir, girisişirir, başlayıverir.

8) İkinci baskı: hücum ile.

9) İkinci baskı: Sizin yoktur.

10) Râvent, kökünden çıkarılan buruk su hafif müshil olarak kullanılan ot. Sinameki de aynı iş için kullanılır bir ot.

alacak halde midir o! Ere verecek olduğum vakit kendi karşı gelmedi mi ya?

HALİME. — Ya, helbet¹² gelir ya! İstemediği adam olunca ne der: Ama, o Daniş Çelebi olsaydı da bakardınız nası¹³ sözünüzü dinler. Ben bahsederim ki şimdi Daniş Beye veriniz de bakınız o da¹⁵ nasıl illet millet öylece kabul eder gider.

HAMZA. — O Daniş Çelebi onun kârı değildir¹⁶. Onda, öbür talip¹⁷ gibi mal yok.

HALİME. — Zengin ammisi var, mirasını yer.

HAMZA. — Kim ölecek, kim kalacak; bilir misin? Sonradan gelecek mirasa kulak asmam ben. Na, istersen mâni çığır¹⁸, hiç kulak asmam. Hazırda peşinden ne var, ona bakalım. Başkasının malını bekliyen aldanır. Mirasçılara¹⁹ ecel, lebbeyk²⁰ deyip durmuyor ki diledikleri hep olsun. Açlıktan dişleri uzayan bekleyenleri²¹ çoktur.

HALİME. — Ağa, gönül hoşluğu maldan iyidir, derler. Analar, babalar, hemen damadın nesi var diye

11) İkinci baskı: o yoktur.

12) Helbet, elbet.

13) Nası, nasıl.

14) İkinci baskı: dinlerdi.

15) İkinci baskı: o da yoktur.

16) Kârı değildir, işi değildir.

17) Talip, istek edici. Kendine eş olmak için isteyen.

18) Mani çığurmak, türkü söylemek.

19) Mirasçılar, birinin ölümünden sonra bırakacağı maldan pay alacak olanlar.

20) Lebbeyk deyip durmak, verilecek emri bekler vaziyette bulunmak. Lebbeyk, buyurunuz, emir sizin mânâsıdır.

21) Yani miras bırakacak kimsenin ölümünü bekliyenler.

ararlar. Bizim komşunnu kızı Zilha²² İrifat'ı severken İrbaham'a verdiler, iki dönüm bağından ötürü. İşte o gün bugün kız sarardı; hayvaya²³ döndü. Şimdi yatağa serildi. Ağacığım di bak bir keret²⁴, sen de pişman olursun, evlât elden gide!

HAMZA. — Vay sütana sen ne geveze oldun. Sana sus diyorum, ne umurun, öyle hararetlenme, südün bozulur ha!

HİMMET. — Gözüm sus diyorun, harı sen edebünü takun. Ağa senin akluna muhtacı mı var ki?.. Sen emzir, yaşak olma ha. Ağa, kızın babasıdır; sen neci?.. Ne edeceğini o bilir. (Her bir sözde ağanın omuzuna birer kere vurur.)

HAMZA. — Ey aferin ama, yavaş. Yavaş ol.

HİMMET. — Ağa, karıyı azarlarım ki size tâzimi öğrene! (Vurur).

HAMZA. — Ey, pek iyi ama, geri dur! Elini çek.

İkinci Meclis

KORKUT - İVAZ - HAMZA AĞA -
HİMMET - HALİME

KORKUT. — Efendim, işte hazır olunuz. Hekim geliyor.

HAMZA. — Efendim, teşrifinizden aşırı memnun oldum. Gözümüz sizdedir, size pek muhtacız biz.

22) Zilha, Zeliha; İrifat, Rifat; İrbaham, İbrahim.

23) Hayva veya Hayvaya dönmek, hastalıktan sararmak.

24) Di bak bir keret, bir kere düşün taşın.

İVAZ. — Doktor efendi, mesmuum olan²⁵ hüneriniz...

HAMZA. — Aman, efendim, kime söylüyorsunuz²⁶?

İVAZ. — Size.

HAMZA. — Ya, ben tabip değilim...

İVAZ. — Tabip değil misiniz?

HAMZA. — Hayır.

İVAZ. — Ama sahihten!

HAMZA. — Sahih, tabipliğim yoktur. (Değneğini yer.) Ah, eyvah!

İVAZ. — İşte şimdi tabip oldunuz. Ben de icazeyi²⁷ böyle aldım.

HAMZA. — Bu getirdiğiniz nasıl adam, canım?

KORKUT. — Efendim, dedim ya size, şakacıdır diye.

HAMZA. — Ama, ben onun şakasını kendiyle beraber kapı taşra ederim²⁸.

KORKUT. — Ağa, kaydedinmeyiniz, lâtife eder.

HAMZA. — Aman, ben böyle lâtifeden hiç hazretmem.

İVAZ. — Efendim, cüretimi mazur tutunuz.

HAMZA. — Ben sizin bendenizim.

İVAZ. — Esef ederim ki...

HAMZA. — Zararı yok efendim.

İVAZ. — Değnek vurduğum...

25) Mesmuum olan, işittiğim, duymuş olduğum.

26) İkinci baskı: Kime söylüyorsunuz? Doktor kim...

27) İcaze, diploma, ders izin kâğıdı.

28) Kapı taşra ederim, kapı dışarı ederim, kovarım.

HAMZA. — Zıyanı yoktur.

İVAZ. — Zat-i şerifinize...

HAMZA. — O kelâmı keselim efendim. Bir kızım var ki garip bir hastalığa uğradı.

İVAZ. — Efendim, kızınızın hasta olup da bana muhtaç olduğuna doğrusu pek memnunum²⁹. Keşki siz de bütün akraba taallûkatınızla hasta olsanız da cümlenize nasıl hizmet arzusunda bulunduğumu göstersem!

HAMZA. — Efendim, himmetiniz var olsun. Sizden mahcup olurum.

İVAZ. — Ama, candan samimî, kalbimden söylerim ha³⁰!

HAMZA. — Efendim, eksik olmayınız. Bize kemal-i lûtfunuzdur.

İVAZ. — Kerimenizin ismi nedir?

HAMZA. — Nurdil.

İVAZ. — Nurdil! Ah, ne güzel, ilâç verecek, timar edecek³¹ bir isim!

HAMZA. — Varıp bakayım, ne yapıyor?

İVAZ. — Ey, bu levent kadın kimdir?

HAMZA. — Bizim küçük çocuğun sütanası.

İVAZ. — Vay, aman, ne parlak... Ah, sütana, dilber sütana! Tababetim sana kul olsun. Senin şîr-i nazikini³² emen ne mutlu... Çocuk ben olsaydım³³. Benim

29) İkinci baskı: Pek memnunum pek.

30) İkinci baskı: İnanınız bana; ilâve edilmiştir.

31) Timar edecek, bakılacak, tedavi edilecek.

32) Şîr-i nazikini, nazik sütünü.

33) Burada İvaz elini sütananın göğsüne doğru uzatır.

devalarım, marifetim, hazakatım hep senin fermanına râmdır, sûtanacığım!

HİMMET. — Ruksatunuzla³⁴, hekimbaşı, bizim kariyı boşla; yalvarurum.

İVAZ. — Vay, sizin karınız mı?

HİMMET. — Ey, zahar³⁵!

İVAZ. — Ya! ben bilmezdim. Eh, ikinize de mübarektir, size tebrik ederim. (Kucaklamak ister).

HİMMET. — Dur, dur, yavaş, hekimbaşı!

İVAZ. — İnanınız ki birbirinizin olduğuna mesrurum. Ona sizin gibi koca, size de, onun gibi... güzel, gül endam, kâmil kadın³⁶...

HİMMET³⁷. — Dur, canım, acele etme, hekimbaşı³⁸! Dilini ısırırısın. Ben öyle çok allemkallem³⁹ istemen.

İVAZ. — Vay, böyle matbu⁴⁰ adamların zevciyetini ben tebrik etmeyim mi? Sevinmeyim mi?

HİMMET. — A, benümle istediğünce sevin dur ama, kariya çançun istemez. Mola⁴¹, mola!

34) **Ruksatunuzla**, Ruhsatınızla'nın Himmet ağzında aldığı şekil. İzinizle, müsaadenizle demek.

35) **Zahar**, zâhir, elbet.

36) İvaz, Himmet'i kucaklamak ister gibi harekette bulunarak sûtanaya sarılır.

37) Himmet onu geri çeker.

38) İkinci baskı: **siz hekimbaşı**.

39) **Allem kallem**, şöyle böyle etmek. Mânasız veya münaşebetsiz hal ve hareketleri ifade yerinde kullanılır.

40) **Matbu**, tabiate uygun, beğenilecek hal ve şekilde.

41) **Mola**, bırak, salıver.

İVAZ. — Ben ikinizin de saadetli bahtına meserret ederim. Gel sizi sevincimden bir kucaklayım⁴².

HİMMET⁴³. — Ey, geri dur, hekim! Kışmırlık çok oldu.

Üç ü n c ü M e c l i s

HAMZA AĞA - İVAZ - HİMMET - HALİME

HAMZA. — Efendim, işte, kızımı şimdi getirecekler.

İVAZ. — Buyursunlar, efendim, buyursunlar! Ben ve bütün fenn-i celil-i tababet burada ona müterakkip oluyoruz⁴⁴.

HAMZA. — Kani ya, tababet nerede?

İVAZ. — İşte burada. (Alına işaret eder.)

HAMZA. — Ey, pek güzel!

İVAZ⁴⁵. — Ama⁴⁶ ben sizin bütün hanedanınızı iyi sıhhatte olmak arzusunda bulunduğumdan şu çocucağın dadısının sütüne bakayım, sinisini⁴⁷ biraz göreyim...

HİMMET⁴⁸. — Yoh, yoh, bize ilâzım değil!

İVAZ. — Sûtananın memelerine bakmak tabibin hizmetidir.

42) İvaz biraz evelki hareketine devam eder.

43) Himmet yeni baştan onu geri çeker.

44) **Müterakkip olmak**, gözlemek, beklemek.

45) İvaz burada sûtananın göğsünü işaret ederek konuşur.

46) İkinci baskı: **Ama bak**.

47) **Sinesini**, göğsünü.

48) Himmet burada İvaz'ı geri çekip arkasını çevirir.

İVAZ. — Savul, sen! Tabibe karşı mı gelirsin, a şaşkın!

HİMMET. — Haydi, benim ne umurum!

İVAZ. — Sana şimdi bir humma⁵⁰ veririm.

HALİME⁵¹. — Ey, koca, savulundu. Ben bebecik miyim? Kendimi korurum. Sana ne gerek!

HİMMET. — Yoh, ben istemem öyle şey!

HAMZA. — İşte efendim, kızım geldi.

HİMMET. — Affedersiniz, ben himzet mimzet⁴⁹ bilmen.

D ö r d ü n c ü M e c l i s

NURDİL - KORKUT - HAMZA AĞA -
HİMMET - İVAZ - HALİME

İVAZ. — Hasta bu mudur?

HAMZA. — Evet, ondan başka kızım yok. Elimden eğer onu kaptırırsam⁵² pek mükedder olurum.

İVAZ. — Sakın efendim, öyle şey etmesin. TaĖibin izni, tertibi olmadıkça hasta kısmı ne diyip de ölecek?

HAMZA. — Buyurunuz oturalım.

49) Himzet, mimzet, İvaz'ın söylediği hizmet sözünün Himmet'in kızgınlıkla söyleyiş şekli.

50) İkinci baskı: bir humma, keskin humma veririm.

51) Halime burada kocasını kolundan tutup çekerek çevirir.

52) İkinci baskı: aldırırsam.

İVAZ. — Oh, böyle bir hastaya adam imrenir, iğrenmez. Nice sağlam yiğitler böylesine kani olur⁵³.

HAMZA. — Efendim, kızımı güldürdünüz.

İVAZ. — Ne güzel! Bir hasta bir hekime gülerse iyi alâmettir. Ey bakalım hücneti⁵⁴ nedir? Neniz var? Nerenizde elem duyarsınız?

NURDİL. — Han, hin, hi, hon!

İVAZ. — Ne buyurdunuz?

NURDİL. — Han, hun, hi, hon!

İVAZ⁵⁶. — Bu han hunu anlamıyorum. Bu nasıl lâkırkırdı?

HAMZA. — Efendim, işte hastalığı budur. Dilsiz oluverdi. Sebebini bilemiyoruz. Bu illet sebebine düğünü de geri kaldı.

İVAZ. — Ey, niçin ya?

HAMZA. — Alacak adam iyi olduktan sonra lâkırdayı bitirmek⁵⁷ ister.

İVAZ. — Ay, karısının dilsiz olduğunu istemiyen o ahmak kimdir acaba? Keşki benimkinde bu illet olaydı, görürdünüz ki illeti geçsin der miydim!

HAMZA. — Aman efendim, var hünerinizi sarfedip bu marazı defediniz.

53) Kani' olmak, kanaat etmek.

54) Hücnet, kusur, ayıp mânalarına. Fakat burada mesele, rahatsızlık yerine kullanılıyor.

55) Elini ağzına, başına ve çenesine götürerek işaretlerle bu cevabı verir. İvaz'ın sormasına karşı ikinci defa gene aynı hareketle cevap verir.

56) Kızın işaretlerini taklit eder.

57) Lâkırdayı bitirmek, bir mesele hakkında son sözleri söylemek. Kesin kararı vermek.

İVAZ. — Ha, siz orasını kaydedinmeyiniz. Siz bana şunu deyiveriniz ki bu illetten çok muhtarip olur mu?

HAMZA. — Evet.

İVAZ. — Oh, ne âlâ! Ey, ağrı, sızı duyar mı?

HAMZA. — Evet, şedit ağrı.

İVAZ. — Oh! Şu bileğinizi veriniz bakayım! O⁵⁸! Bu nabız der ki sizin kızınız dilsiz olmuş.

HAMZA. — Ah, ey, efendim, tamam işte iletir o ya! Siz çabucak buldunuz.

İVAZ. — He he e e e!

HİMMET. — İmanım Allah! nasıl biliverdi kim⁵⁹!

İVAZ. — Bizler, büyük hekimler; hastalığı böyle füc'eten⁶⁰ tanırız. Bir cahil acemi olsa şaşırırdı, kekelerdi. Şudur budur derdi. Ama ben, birinci hamlede değdirdim. İşte size haber veririm: Kızınızın dili tutuktur.

HAMZA. — Evet, ama, acap neden geldi bu illet? Şu bana burasını bir deseniz!

İVAZ. — Bizim en mahir üstatlarımız, eski müelliflerimiz buyurur ki bu illet dilin dönmesine mâni hâsıl olmasından gelir.

HAMZA. — Öyle ama, o mâniler hakkında sizin reyiniz nedir?

İVAZ. — Aristatalis buna dair buyurur ki... ah, güzel şeyler buyurmuştur. Aristatalis, o, bir büyük kişi idi.

HAMZA. — Evet, elbette.

58) Buraya kadar hasta kıza konuşan İvaz burada Hamza Ağaya döner.

59) Kim, ki.

60) Füc'eten, birdenbire.

İVAZ.⁶¹ — Büsbütün bir büyük adam idi. Bir adam ki benden na şu kadar daha büyük idi. Biz bahse gelelim: Söyle itikat ederim ki, şu, lisanın fiil ve hareketten kalması⁶² bazı ahlâttan⁶³ neşet eder ki, biz ulema bey-ninde⁶⁴ onlara ahlât-ı sakime deriz, ahlât-i sakime, yani sakime ahlât demek. Şu cihetten naşi ki, hıttâ-i ravideden tenebbü ve tereffü eden menfuzatın sutuundan teşekkül eyliyen ebhirenin gûya şöylece, istirkasından, ha, istirkabından, hi... istirkakından, hum⁶⁵... Aman, efendim, arabî bilir misiniz⁶⁶?

61) İvaz kolunu kaldırarak târif eder.

62) Fiil ve hareketten kalması, durması, işleyip oynama-ması.

63) Ahlât, insan vücudunun çıkardığı sulu maddeler.

64) Ulema beyninde, âlimler arasında.

65) İvaz burada hekime hizmeti sırasında öğrendiği istihlâtlardan bir kısmını bilir bilmez sıralıyor. Böylelikle hekimlik terimleri kullanarak Hamza Ağayı şaşırtıyor ve lâfına devam ederken kekelemeye başlayınca Ağaya arapça bilip bilmediğini soruyor, onun arapça hiç bilmediğini öğrenince hemen işi o yola döküyor. Ahlât-ı sakime (= humeurs peccantes) sağlam olmıyan, bozuk salgı. - Hıttâ-i ravide (= région des maladies) hastalık bölgesi. - Tenebbü ve tereffü eden; çıkan ve yükselen. - Menfuzat (= Influences) tesirler, zorlamalar. - Sutu' (= Exhalaison) bir cisimden çıkan koku veya buhar. - Ebhire (= vapeurs) buharlar, dumanlar. Cümleyi buraya kadar idare edebilen İvaz burada İstirka diye hatırıma gelen bir kelime ahengiyle benzerlerini söylemek istiyor, fakat buldukları bununla münasebetli olmadığından karşısındaki farkına varır vehmine düşüyor. İstirkap, birbirini çekmemek; istirkak, birini esir veyahut kul etme mânâlarıdır.

66) İkinci baskı: Siz arabî bilir misiniz?

HAMZA. — Hayır, hiç bilmem.

İVAZ. — Ya, siz arabî blimezsiz ha!

HAMZA. — Hayır.

İVAZ⁶⁷. — Öyle ise *iylem enne ebvabbettasrif ham-setü ve selâsune baben ha... Nasare yensuru nasreien lebbeyk efendim. Cae Zeydün kaimen him. Yensuru yensurani tensurnani ha efendim, elkelimetü lâfzın vuzie li-mana müfredün lebbeyk efendim, Elcinsü maalcinsü ha efendim, lebbeyk. Evet, kat sebekat ihdahüma... ihdahüma.*

HAMZA. — Ah, efendim, niçin benim vaktim boş geçti. Niçin ben de tahsil edemedim?

HALİME. — Ah, a dostlar, ne derin okumuş, fâzıl, faki⁶⁸!

HİMMET. — Amu, ne kartar güzel ki, hiç mi hiç anlıyamıyorum.

İVAZ. — İmdi mebhusetü anhamız⁶⁹ olan ebhire sol tarafta kebet⁷⁰ vaki olduğu yerden sağ tarafa yüreğin kâin olduğu mahalle intikal ederken bizlerin *arbiyan* tâbir eylediğimiz akciğer yunaniden istikakle *nasmus* ıtlak eylediğimiz ev'iye⁷¹ veritler⁷² vasıtasıyla kesb-i ittisal kıldık-

67) İvaz burada da vaktiyle ezberlediği arapça gramer cümlelerini söylemeye başlar.

68) Faki, okuması, yazması olan.

69) Mebhusetü anha, evvelce bahsedilmiş.

70) Kebet, karaciğer.

71) Ev'iye, damarlar.

72) Verit, kalbe kan getiren damar.

73) Kesb-i ittisal, bitişmek.

larından esnay-i feyezani ve cevalânda⁷⁴ yolu ve geçidi üzere ebhire-i mezkûre-i mumailayhaya iltika⁷⁵ ve irtika⁷⁶ ettiğine binaen ebhire-i merkume-i müşarileyha dahi ecvaf-ı⁷⁷ bastül'ketifte münhader ve münkader olduğu misillü... ama dikkat buyurunuz kaziye. Ebhire-i saire... Ama dikkat ha! Rica ederim dikkat! Ebhire-i saire dahi muhtas oldukları vehamet cihetiyle... Aman, efendim, rica ederim dikkat!

HAMZA. — Evet, kulağım sizde; dikkatle dinliyorum.

İVAZ. — İşte efendim, ol vahamet ve redaet zatürrie ile hicabülcevfin inhidap ve ik'irarından tevellüt eden ahlâtın humuzeti mülâbesesiyle... mütehaddis olduğundan dolayı *kabrü harbin bimekân-ı kafrin ve leyse kurbü kabri harbin kubrün... velmuzafünileyh imma müzafün...* İşte tastamam bunun içindir ki kızın dili tutulmuştur.

HAMZA. — Ya!

HALİME. — Herif bak, ne güzel yanşak yanşak söyler.

HİMMET. — Ah, benim de ağzım böyle çelikli olsaydı, dilim böyle zemberekle dönseydi.

HAMZA. — Evet, vakaa bundan güzel mukayese ve muhakeme olmaz. Ama, bir yeri var; orasına zihnim

74) Esnay-ı feyezani ve cevalân, tamşa ve dolaşma sırasında.

75) İltika, karşı gelip kavuşma.

76) İrtika, ilerlemek, yükselmek.

77) Ecvaf, boşluklar.

78) Keff, omuz.

79) Münhader, uyuşmuş.

ilişti. Ciğerle yüreğin yerlerine aklım yatmadı: Zannım, siz âdetten başka türlü yerleştirdiniz; zira yürek soldadır, ciğer sağ yanda olur.

İVAZ. — Evet, evvelden öyle idi ama biz şimdi bu şeyleri değiştirdik. Tababeti şimdi yeni üslûba ifrâğ ettik⁸⁰.

HAMZA. — Öyle mi efendim? Bilmezdim, cehlimi af buyurunuz.

İVAZ. — Bir ziyanı yoktur, siz de bizim gibi her şeyi bilecek değilsiniz ya!

HAMZA. — Evet, öyle ya... Ama, efendim, hasta ya ne yapmalı?

İVAZ. — Ne mi yapmalı?

HAMZA. — Evet.

İVAZ. — Efendim, onu yatağa yatırmalı, örtüp bastırmalı. İlâç olarak bir çok bade-i köhnede⁸¹ ıslanmış ekmek içi yedirmeli.

HAMZA. — Ay, niçin efendim?

İVAZ. — Ya, görmez misin ki bir yerde durmuş şarapla ekmekte bir hassa-i mezciye vardır ki dili açmakla⁸² papâğanlara bütün bunu yedirirler. Yedikçe lâkırdı öğrenir, söyler.

HAMZA. — Gerçek öyle! Ah, ne mahir adam! Tez gideyim, şu ilâcı yaptırayım.

İVAZ. — Zâhir! Akşam üzeri gelir, hasta nasıl olduğunu görürüm. (Halimeye.) Yahu, sütana, siz eğlenin biraz. (Hamzaya.) Efendim, bu sütanaya biraz mualece et-

80) İfrâğ etmek, biçime sokmak, şekil vermek.

81) Bade-i köhne, eskimiş (yıllanmış) şarap.

82) Dili açmakla, dili açtığı için.

meliyim.

HALİME. — Kime? Bana mı? Benim bir şeyciğim yoktur; keyfim iyi.

İVAZ. — İşte, o fena ya. O pek fenadır ya. Öyle gürbüz adamların sıhhatinden korkulur. Ona lâtif mü-nakkıhlerle, müleyyinlerle ilâç etmeli.

HAMZA. — Ama efendim, ben burasını anlayamıyorum. Hasta olmuyan adam kan alsın, ilâç içsin demek neden iktiza eder.

İVAZ. — İktizası, şıfası meydandadır. Gelecek hastalıklar için hazırlıktır. Her şerbet içen susamamıştır ya! Ama, şerbeti içer, ileride harareti kesilir.

HALİME, çekilerek. — Ben öyle şey bilmem; vücudumu öyle eczacı dükkânı etmem.

İVAZ. — Sen itaat etmiyorsun ama, yola getiririz⁸³; ilâca alıştırırız. (Hamzaya) Ey efendim Hudaya emanet⁸⁴. Efendim, ne yapacaksınız?

HAMZA. — Efendim, size ücret vereyim.

İVAZ⁸⁵. — Yok, efendim. Ben para almam.

HAMZA. — Aman efendim.

İVAZ. — Hayır, olmaz.

HAMZA. — Aman efendim.

İVAZ. — Yok, yok.

HAMZA. — İşte, ay efendim.

İVAZ. — Hayır, asla, ebedâ!

HAMZA. — Canım efendim!

83) İkinci baskı: yola getiririz seni.

84) Hudaya emanet, ayrılma sırasında söylenilir.

85) Burada İvaz elini arkasına uzatır, Hamza da keseye davranır.

İVAZ. — Olamaz.

HAMZA. — Ay efendim.

İVAZ. — Olmaz efendim, istemem. (Akçeyi sayar.)

Kalpı olmasın.

HAMZA. — Hayır efendim.

İVAZ. — Ya, ben, akçeye hekimlik etmem.

HAMZA. — Bilirim, efendim. Ne münasebet!

Beşinci Meclis

İVAZ - DANIŞ BEY

İVAZ. — Ben kazanca rağbet etmem... Ey, fena gitmiyor, hayli akçe! Bari sonrası da hoş gele.

DANIŞ. — Efendim çoktan size bakıp duruyordum. Ben sizden medet ricasına geliyordum.

İVAZ. — Evet, işte şu nabız pek fena! (Kolundan tutar.)

DANIŞ. — Ben efendim, hasta değilim. İlâç için gelmedim.

İVAZ. — Ey canım söylesenize, halk ne bilsin ya.

DANIŞ. — Hayır hasta değilim. İki çift sözüm var anlatıvereyim: Benim ismim Daniş'tir, Nurdil Hanıma meftunum. Pederinin dargınlığı cihetiyle kendisini görmediğimden cesaret edip sizden medet dilerim. Şu derdimi ilâç ediniz. Onunla bir lâhza sohbet etmek isterim ki artık hayat ve mematım o sohbe kalmıştır. Bir hile kurdum ki sizin ianemizle...

İVAZ. — Vay, beni ne zannediyorsunuz? Aşk pazarlığına beni mi vasıta etmiye cüret ediyorsunuz? Tabiplik izzetini öyle işler irtikâbına mı lâyık görüyorsunuz?

DANIŞ. — Aman, efendim, gürültü etmeyiniz.

İVAZ. — İşte, ben gürültü ederim. Edepsiz, hayâsız.

DANIŞ. — Aman yavaş. Duyuluruz.

İVAZ. — Mülâhazasız! Ben size kim olduğumu öğretilirim. Nice bir pervasızlıktır ki benim gibi adamı kul-lâmp... (Akçe aldıkta) Sizin için demem, siz hamdolsun edip adamsınız. Sizin hizmetinizde bulunmaya can atarım. Ama, bazı saygısızlar vardır ki insanı bilmem ne yerine korlar da... doğrusu dayanamam, kızarım⁸⁶.

DANIŞ. — Efendim af buyurunuz. Sizi tasdia⁸⁷ mecbur bulunuyorum.

İVAZ. — Ne demek efendim. Şaka mı bu! Ben sizin hizmetinize hazırım. Nedir bakalım?

DANIŞ. — İşte, efendim, size malûm olsun ki, bu sizin baktığınız hastalık bir yapma illettir. Etibbanın her biri bir şey söyledi ama, doğrusu bunun sebebi aşk derdidir, Nurdil Hanım bu hiyleyi buldu da hazırlanan düğün belâsından yaka kurtardı. Amanın, şimdi bizi görmesinler. Buradan savuşalım, bir tenhaya gidelim. Sizden dile-digimi yolda ben size anlatırım.

İVAZ. — Haydi efendim gidelim! Sizin aşkınıza ben-de bir gayret, bir meyl-i himayet⁸⁸ hâsıl oldu ki ya tabipliğimi kaybederim, ya hastayı çatlatırım, yahut sizin hibale-i kabalenize⁸⁹ teslim ederim. Haydi bakalım.

86) İkinci baskı: canım sıkılır ilâve edilmiştir.

87) Tasdi, asıl mânası baş ağrıtmak, konuşmada «rahat-sız etmek» makamında nezaket olarak kullanılır.

88) Meyl-i himayet, koruma meylli.

89) Hibale-i kabale, buradaki mâna sizin elinize demektir.

ÜÇÜNCÜ FASIL'

Birinci Meclis

İVAZ - DANIŞ BEY

DANIŞ. — Zannıma göre bu kıyafele isperçiyar¹ kalfasını iyi andırdım. Pederi, beni çok görmediğinden bu libas³ ile bu peruka beni göziinde tebdil eder.

İVAZ. — Elbette.

DANIŞ. — Şu kadar arzu ederim ki birkaç taba-
bete dair kocaman lâkırdı bellesem, bilsem de kelâmımı
onlarla tezyin etsem, beni bir hünerli adam sansalar.

İVAZ. — Ay efendim onlar lâzım değil: Kıyafet el-
verir. Benim de bildiğim sizin kadardır.

DANIŞ. — Vay, bu ne demek!

İVAZ. — Ey zâhir! Ben hekimlik bilirim lâyığımı
bulayım! Siz, bir munsif adamsınız, sırrınızı bana fâşetti-
niz. Ben, de sırrımı size emanet ederim.

DANIŞ. — Vay, şimdi siz gerçekten...

İVAZ. — Hayır diyorum², ay efendim, beni, inkâ-
rına rağmen, zorlan⁶ tabip ettiler. Ben öyle bilgiçliğe kal-
kışmadı idim. Tahsilim⁷ sarf dersinde kalmış idi. Ama,

1) Üçüncü fasılda sahne Hamza Ağanın evinin yakınların-
da bir bahçe veya bir avluda geçmektedir.

2) İспенçiyar, eczacı. İkinci baskıda ispençer olarak de-
ğiştirilmiştir.

3) Libas, elbise.

4) Peruka, takma saç.

5) İkinci baskı: Hayır, hayır diyorum.

6) Zorlan, zor ile. İkinci baskıda zorla şeklinde yazıl-
mıştır.

7) İkinci baskı: Benim tahsilim,

bilmem⁸ onlara bu hulya nereden ârız oldu! Gördüm ki
mutlaka beni hekim etmek isterler; ben de artık razı olup
tabip oldum. Vebalini⁹ elime düşen hastalar çeker. Şimdi
bilmezsiniz ki bu yalan ne kadar şayidir¹⁰, herkes benim
hazakatime inanmıya ne kadar musirdir. Her taraftan ge-
lip beni ararlar. Eğer böyle giderse bundan geri¹² ben ta-
bipliğe kanaat ederim. Sanat sanat bu sanattır. İyi de
yapsan, fena da etsen parayı verirler; işin tersi üzerimize
bırakılmaz. Bir kunduracı deriyi yanlış kesse zararı sine-
ye çeker¹³. Biz insan keser biçeriz, bir söz olmaz. Yanlış
bize ait olmaz, kabahat ölüdedir. Biz ayak terini¹⁴ alma-
sını biliriz. Sanatımızın iyiliği şurasındadır ki ölüler, sa-
bırlı, hatırşinas, ağzı pek¹⁵ kişilerdir. Hiçbirisi ahiretten
geri gelip de cellât tabipten diyet¹⁶ dâva etmez.

DANIŞ. — Evet, mevta¹⁷ sabûr ve ketumdur, ağız
açmaz.

8) İkinci baskı: Bilmem ki.

9) Vebal, yük, azap, günah.

10) Şayi, yayılmış, duyulmuş.

11) Musir, ayak direyen, ikinci baskıda mübalâğa için ya
ilâve edilerek musirdir ya şeklinde konulmuştur.

12) Bundan geri, bundan sonra.

13) Sineye çekmek, zararı ödemeye razı olmak.

14) Ayak teri, çağırılan bir hekime ayrıca verilen yol
masrafı.

15) Ağzı pek, sır tutan.

16) Diyet, öldürülen bir kimse için takdir olunan kan ba-
hası.

17) Mevta, ölü.

18) Sabûr, sabırlı.

19) Ketûm, ağzı pek; sır saklayan, söylemeyen.

İVAZ²⁰. — Ha işte! Şu adamlar beni aramak gerek. Siz varıp Nurdil Hanımın hanesi civarında beni bekliye durunuz.

İkinci Meclis

BUDAK - RİFAT - İVAZ

BUDAK. — Ağacığum, senden ötürü geldük. Na işte oğlum İlüfletle²¹ ben.

İVAZ. — Ey, ne var? Ne istersiniz?

BUDAK. — Oğlumun anacığu bizim Gülsün²² bacı altı aydan geri yatahta hastadur.

İVAZ. — Ey, ben ne yapayım?

BUDAK. — Bize ıvır mıvır bir kekremsi²³ verigelsen; de iyi olsa diye yuttursak.

İVAZ. — Ama bir düşünmeli ki bilmeli. Hastalığı nedendir?

BUDAK. — Ağacığum zoru işte şaka diyorlar.

İVAZ. — Nasıl, işte şaka?

BUDAK. — Ey, ne bilürün. İşte kup gibi şişmiş. Garnında, dalağında ahlât dolu diyiler. Kan virmez hap su kesili. Gün aşırı ilâzımlı ısıtma tutar. Dizlerinin kasabı cip kesili²⁴.

İVAZ. — Ha, istiska demek istersin. Ahlât dolup

20) (İvaz kendisine doğru gelenleri görerek.)

21) İlüfet, köylü ağziyle Rifat.

22) Gülsün, Gülsüm.

23) Kekremsi, dil buran, acımtırak. İlaçlar çok defa acıca olduklarından kekremsiyi burada ilaç yerine kullanmaktadır.

24) İkinci baskı: kesilir.

şişermiş ha! Nöbet gelir tep lâzım demek istersin, öyle mi? Dizleri asabı kesilir ha!

BUDAK. — Deh, birkaç kin'in nime ilâzım imiş. Bizim karı bayılır ayılır. Hâşa huzurdan²⁵ köyün şu ahtarı²⁶ gelip gide... Çok ilâç verdi, natbuhlar, nüshüller²⁷ pişirdi. Altmış kuruşçağızımı, daha ziyadesini aldıktan geri iyi olmayo. Paralar gitti. Sen ne alırsın bilmem. Bir kördel getirecekti, toz yutturacak idi. İstiğfar ede, aşağıdan yukardan gide diye, ama, on kuruş istiyo... Hem de karı gide diye korkuyon²⁸. Kocaman tebipler böyle eziyet etmez, gunde hastenin yüzünü gönderi diyola²⁹...

İVAZ. — Ha, kordiyal getirecek, öyle mi? Tartarantiko ile istifrag ettirecekmiş ha! Ey şu işin künhüne³⁰ varalım biz dostum, haydi de künhüne bakalım. (Elini uzatır.)

BUDAK. — Ay, ağacığum, işte künhü münhü bu. Sana geldik; şimdi hastaya ne yapalım diye...

İVAZ. — Ey, adam, anlamıyorum. Hiç seni anlamıyorum.

25) Hâşa huzurdan, iğrenç bir şey söylenme sırasında kullanılan bir nezaket formülü olup meclisten dışarı şekli de vardır.

26) Ahtar, aktar.

27) Natbuhlar, nüshüller, matbuh, (= kaynatılarak hazırlanmış ilaç), müşhil (= amel veren ilaç) kelimelerinin köylü şivesine uydurulmuş şekilleri.

28) İkinci baskı: korkudan.

29) «Günde hastalardan yüz tanesini yolcu eder, öldürür diyorlar».

30) Künh, asıl, esas. Künhüne varmak, aslını öğrenmek, asıl meseleyi öğrenmek.

RİFAT. — Efendim, valde hasta. İşte, size iki beşlik getirdik, ilâç istiyoruz.

İVAZ. — Bak, işte senin dilini anlıyorum. Bak, uşak³¹ meram anlatıyor, yoluyla açık söylüyor. Valden hasta, ha! İstiskadan diyorsun ha! Vücudu şişmiş, humması var, dizleri kesilir; aralıkta baygınlık, halecan, ihtilâç gelir, yâni kendisinden geçer, ha!

RİFAT. — Ağacığım, na işte, tâ kendisi³²!

İVAZ. — Zâhir, bak, senin sözünü ta iptidadan anladım, ama, baban ne dediğini bilmiyor, meramı anlatamıyor. Şimdi ilâç istersin öyle mi?

RİFAT. — Evet, efendim.

İVAZ. — Valdeniz iyi edecek ilâç, ha?

RİFAT. — Evet, evet. Budur gazın ayağı (= Kazın).

İVAZ. — Ey, al şu peynir parçasını da hastaya yedir.

RİFAT. — Efendim, peynir mi?

İVAZ. — Hı, ama terbiyeli peynir. Buna neler girer, neler! İçinde tibr-i musaffa³³ vardır, sen onu bilir misin? Altın, altın! Mercan var, yakut-i mirvarit yani inci... hem daha nice pahalı pahalı şeyler var.

RİFAT. — Efendim, Mevlâ sizden razı olsun, size şükürler olsun. Lâp gidip yutturalım.

İVAZ, Yavaşça. — Git, git de, hemen cenazesini hürmetle!

(Sütana gelir.)

31) Uşak, genç delikanlı.

32) İkinci baskı: ta kendisi! bir daha tekrarlanmıştır.

33) Tibr, toz halinde altın; musaffa, temizlenmiş, süzülüş.

Üçüncü Meclis

İVAZ - HALİME - HİMMET

İVAZ. — O, işte sütana, o süt gibi güzel ana geliyor. Ah ciğerim sütana sizi rastladığıma ne kadar hazlandım. Benim canımın gussısını³⁴ sevdasını³⁵ sürüp götüren rav-ı Hint ve sinay-ı Yemen³⁶; sizin likay-ı pür-nâzınız³⁷.

HALİME. — İnan olsun, tabip çelebi ki, fursçe sözleri ben anlayamadım. Benim öyle zarif lâkırdıya ne aklım ermez.

İVAZ. — Aman sütana, güzel sütana, hatırım için, canım, hasta ol³⁸. Hasta olunuz da sizi iyi etmek devleti bana nasip olsun.

HALİME. — Ağacığım, beni bahışla³⁹ abu! Ne hasta olmasını, ne de⁴⁰ iyi etmelerini isterim ben.

34) Gussa, tasa, kaygı.

35) Seveda, eski hekimliğin ahlât-ı erbaa diye dörde taksim ettiği, vücuttaki mayi halindeki maddelerden biri. Diğerleri kan, balgam, safra'dır. Burada seveda hastalık yerinde kullanıldığı için karaseveda, malihulya ile izahı daha uygundur, aslında da mélancolie olarak zikredilmektedir.

36) Rav-i Hint ve Sina-i Yemen, yukarıda anlatılmış olan Ravent ile Sinameki'nin âlimcesidir. Nitekim Halime bunları haklı olarak «Fursçe sözler» olarak telâkki ediyor ve anlıyamadığını söylüyor.

37) Likay-ı pür-nâz, çok nazlı çehre.

38) İkinci baskı: hasta ol yoktur.

39) Beni bahışla, mazur tut, affet. Bundan sonra gelen Abu nida olup nedir makamında kullanılır.

40) İkinci baskı: ne de, bak, ilâçla iyi etmelerini...

İVAZ. — Ah, güzel sûtana, sizin koca gibi, kıskanç, titizine düştüğünüze ne çok acıyorum.

HALİME. — Ne yapayım ağa, kendi günahımın cezası, taksiratımın belâsı, ama bağlı koyun yerinde otlar, ne yapsın. Eksiketek⁴¹ ne yapsın.

İVAZ. — Ne demek, öyle hödük, hoyrat, peşinizde hemen durmaz dolaşıp gezen bir hakikatsiz ki bir adamın size lâkırdı söylediğini bile istemez!

HALİME. — Siz daha onun huysuzluklarını görmediniz. Sizin duyduğunuz betliğinin⁴² bir örneği idi.

İVAZ. — Vay, dünyada bir alçak canlı zalim var mıdır ki böyle bir güzele kıyıp cevri etsin⁴³! Güzel sûtana, ben adam bilirim ki, hem de yabanda değil, yavukta adam var ki sizin memeciğinizden bir öpmiye canını verir. Ah, niçin siz gibi gülendim öyle nadanın eline düşsün, öyle sırf hayvan, nobran, deli... herife! Aman affediniz ki kocanıza böyle sözleri söylüyorum.

HALİME. — Ey⁴⁴ efendim, ben de bilmez miyim ki onun lâığı bu sözlerdir.

İVAZ. — Ey, zâhir, lâığı budur. Onun başına bir şey takıp şüphelendiğine göre cezasını buldursanız müstahak... ama canım sûtana bana bakınız.

(Himmet gelip aralarına girer⁴⁵, onları kaçıır.)

41) Eksik etek, kadın.

42) İkinci baskı: onun betliğinin.

43) Cevri etmek, eziyet etmek.

44) Yavukta, yakında. Böyle olunca biraz evvelki yaban kelimesinin mânâsı da dışarıda fikrini ifade etmektedir.

45) İkinci baskı: Ey yoktur.

46) Himmet sahnenin başından beri onları dinlemektedir. İvazın işi azıttığını görmesi üzerine kendini belli eder.

Dördüncü Meclis

HAMZA AĞA - HİMMET

HAMZA. — Yahu bizim tabibi buralarda gördün mü?

HİMMET. — Gördüm körolacağı ya⁴⁷, gördüm. Bizim kârıyı da gördüm.

HAMZA. — Acap nereye savuştu?

HİMMET. — Ne bilürün ki cehennem olasını.

HAMZA. — Haydi bir bak kızım ne yapıyor.

Beşinci Meclis

İVAZ - DANIŞ - HAMZA AĞA

İVAZ. — Def'i hacet zımnında taşra çıkmış idim. Hasta nasıldır?

HAMZA. — Sizin ilâcı kullanalı daha ağırcadır.

İVAZ. — Oh, ne münasip! İlâc fiilini icra ediyor.

HAMZA. — Evet ama korkuyorum ki fiilini icra ederken kız boğulmasın.

İVAZ. — Siz kaydetmeyiniz. Bende ilâçlar var ki bir illeti sallamaz⁴⁸, hele bir can çekişme sıralarına, nez'e gelsin de görürsünüz?

HAMZA. — Bu getirdiğiniz adam kimdir?

İVAZ. — Efendim, hani... (Eliyle ispençiyar olduguna işaret eder.)

HAMZA. — Nasıl, efendim!

47) İkinci baskı: ya yoktur.

48) Sallamamak, aldurmamak, ehemmiyet vermemek.

İVAZ. — Hani, şu... (İşaret eder.)

HAMZA. — Ha! anladım.

İVAZ. — Hastaya lâzım olur.

Altıncı Meclis

HALİME - NURDİL HANIM - HAMZA AĞA -
DANIŞ - İVAZ

HALİME. — İşte efendim kızınız kalktı, biraz yürüyecek.

İVAZ. — Ey⁴⁹ yarar, iyi gelir. Haydinizdi ispençiyar, hastanın bir nabzına bakınız da birazdan sizinle şu illeti üzerine mübahase edelim. (Hamza Ağanın omuzuna kolunu atıp kızından yana bakmasına mâni olur.) Yahü efendim! etibba beyinde bu bir dakik, mühim meseledir ki nisânın müdavâtı erlerin ifakatinden⁵⁰ kolay mıdır? Rica ederim, lûtf buyurup şurasını iyice dinleyiniz ha! Bazıları iddia ederler ki değildir; bazı, öyledir derler. Ben derim ki hem öyledir, hem değildir. Şunun için ki kadınların mizacından tab'an vâki olan ahlâtın... tabiat-i hayvaniyenin tabiat-i ruhaniye üzerine tasallut etmek sadadında bulunmasına bâdi olduğundan müşarileyhümün ihtilâf-ı ârâsı mahz daire-i kameriyyenin hareket-i münhanıye-i münserimesinden iktiza ve istirdaf kılındığı... keşşemes fi vasaftınnehar meşhut ve manzur... ve âşikârdır.

49) İkinci baskı: ey yerine hava.

50) Nisa, kadınlar; müdavât, hastaya ilaç etme, tedavi; ifaket, iyileşme.

İmdi kurs-i şems ki küre-i arzın inhidab-i mukaar... meselâ şua-i ziyapâşını enzar-i nâsta... meselâ in'ikâs ve istilka eylemekte⁵¹... müsadif ve müsadimi... ha...

NURDİL, Daniş Beye. — Hayır, ben söz değiştirmek ihtimalim yoktur.

HAMZA. — Vay, kızım lâkırdı söylüyor! Aman, bu ne hasiyetli ilâç! Bu ne acayip tabip! Efendim, böyle tedavi garaıptendir⁵². Size dünyalar kadar minnettarım. Böyle bir nimete ben nice mukabele edeyim, ne türlü hizmet eylileyim?

İVAZ, yemenisiyle ahnını silerek. — Of, bu hastalık bana hayli dayattı. Az sıkıntı çekilmedi ha!

NURDİL. — Evet, efendim pederim, vakaa dilim açıldı. Ama, ancak⁵³ şu Daniş Beyden başkasına hiçbir zamanda varmayacağımı söylemek için, hem de beni Bahşayış'e vermeye nafilâ istek ettiğinize and eylemek için açıldı.

HAMZA. — Ama...

NURDİL. — Ama, bu niyetimi bozmak kabil değildir.

HAMZA. — Şu...

NURDİL. — Şu, bana boş yere söz anlatırsınız.

HAMZA. — Hep...

NURDİL. — Hep bu sözler nafilâ kâr etmez.

HAMZA. — Beni...

51) İkinci baskı: bundan sonra, söz persengi olarak, leb-beyk efendim ilâve olunmuştur.

52) İkinci baskı: pek garaıptendir.

53) İkinci baskı: artık.

NURDİL. — Ben kat kala⁵⁴ buna azm ü cezm ettim.

HAMZA. — Ey...

NURDİL. — Ey işte, baba hükmü beni zorla ere vermez ya!

HAMZA. — Hele...

NURDİL. — Hele, nafile ikdam edersiz⁵⁵.

HAMZA. — Bu...

NURDİL. — Bu zora gönlüm râmolmaz⁵⁷, olmaz.

HAMZA. — Kendi...

NURDİL. — Kendimi kuyuya atarım da istemediğim adama varmam⁵⁸.

HAMZA. — Hani...

NURDİL. — Hayır, hayır, olmaz; bir türlü olmaz. Olacak şeyler değildir. Nafile gücünüzü üzersiniz. Olmaz, olmaz. Ahtım olsun olmaz, ben niyet tuttum.

HAMZA. — Vay, bu ne lâkırdı tekerleği! Aman, tabip çelebi, şunun dilini gene tutamaz mısınız?

İVAZ. — Efendim, bu elimden gelmez. Ama size şu kadar bir hizmet edebilirim ki, eğer isterseniz kulaklarınızı kaparım, sağır olursunuz⁵⁹.

HAMZA. — Mükrim olunuz. (Kızına) Ey, sen,

54) Kat kala, değişmez, kesin.

55) Azm ü cezm, kestirmeden, kesin karar.

56) İkinci baskı: Bu cümle Hele nafile edersiniz nafile şeklindedir.

57) Râmolmak, teslim olmak.

58) İkinci baskı: varmam ha! varmam!

59) İkinci baskı: Ben kulaklarınızı kaparım, siz sağır olursunuz,

sanki...

NURDİL. — Efendim, meramınız asla yüreğime tesir etmez.

HAMZA. — İşte bu akşam seni Bahşayış'e nikâh kıyarım.

NURDİL. — Hayır efendim, canıma kıyarsın da bu olmaz.

İVAZ. — Ay, efendim, durunuz! Niza⁶⁰ olmasın. Şu işin ilâcını bana bırakınız. Hanıma bu bir dert olmuş, inada binmiş... ama ben bunun da ilâcını bilirim, bulurum.

HAMZA. — Ah efendim, acap gerçek bunun aklındaki maraza da deva edebilir misiniz?

İVAZ. — Siz efendim, bana koyun da⁶¹, ben her şeye çare bulurum. İşte bizim ispençiyari bu kâr-i müdavatta kullanırız. (Daniş'e) Bana kulak versenize... Görüyorsunuz ki hastanın şu arada Daniş'e olan hararet-i isti-yakı pederinin iradesine büsbütün karşıdır, vakit geçirmeye gelmez. Tabiat-i ahlât gayet humuzet ve ruunet kesbetmektedir. Bu derde âcilen deva bulmak lâzım gelir. Uzar-sa azar. Ben buna ancak bir daruy-ı şâfi bilirim ki o da müfredat-ı firariye istimal etmektir. Bunu tertip mucibince hap tenkihi suretinde iki dirhem izdivaçla halletmek münasiptir. Belki hasta bu ilâcı almaktan tiksindir, yadır-gar ama, siz sanatınızda mahirsiniz. Artık onu kandır-mak sizin işinizdir, elinizden nasıl gelirse hapi yutturmak sizin vazifenizdir. Varınız, hemen hastayı bahçeye götürüp biraz gezdiriniz, yürütünüz de istidat gelsin, ahlât ha-

60) Niza', çekışmek, lâkırdı kavgası,

61) Koyun da, bırakın da,

reket etsin. Ben burada pederiyle sohbet ederim, ama sa-
kın ha vakit zayi etmiyesiz⁶², sakın ki mahz ilâcın vak-
tidir, vakti⁶³!

Yedinci Meclis

HAMZA AĞA - İVAZ

HAMZA. — Canım efendim bu dediğiniz nasıl ilâç-
tır? Hiç adlarını işitmemiş idim.

İVAZ. — Bunlar nâçar⁶⁴ kalındıkta kullanılır deva-
lardır.

HAMZA. — Ey şu kızın yaramazlığını gördünüz
mü? Canım ne edepsiz oldu⁶⁵.

İVAZ. — Kızlar bazan dik başlı olur, inat tutar.

HAMZA. — Bilmezsiniz ki, şu Daniş'e ne derece
kapılmış vurulmuştur.

İVAZ. — Kanın ateşinden, tazelerin aklında bazan
böyle haller zuhûr eder, delikanlılık budur.

HAMZA. — Ama ben kızımın böyle şiddetle yanık
olduğunu sezdiğimle ol saat kapattım, meydan vermedim.

62) İkinci baskı: **Vakit geçmesin.**

63) İvaz burada hekimlik terimleri kullanarak ec-
zacı kalfası kılığına girmiş olan Daniş'e «hastanın sevgilişi için
duyduğu aşk ateşi babasının iradesinin büsbütün zıddıdır. Vakit
geçirmeye gelmez, mesele fena bir hal almaktadır, buna acele çä-
re bulmak lâzımdır, iş uzarsa azar. Ben buna tek ilâç bilirim o da
birlikte kaçıp nikâhı kıyarak evlenmektir. Belki hasta bunu ya-
dırgar ama siz işinizin ehlisiniz, artık kandırmaya çalışın» fik-
rini anlatmaktadır.

64) Nâçar, çaresiz.

65) İkinci baskı: **Ey ile Canım yoktur.**

İVAZ. — Güzel, âkılâne tedbir etmişsiniz.

HAMZA. — Zâhir, onların haberleşmesini iyi kes-
tirdim.

İVAZ. — Oh, ne güzel!

HAMZA. — Eğer görüşmelerine mâni olmasaydım
bir kokusu çıkardı.

İVAZ. — Zâhir ya, zâhir!

HAMZA. — Belki kız kaçardı.

İVAZ. — Akılcısı da budur.

HAMZA. — Bana dediler ki kızla haberleşmeğe ça-
lırmış.

İVAZ. — Bak şu yaramaza!

HAMZA. — Ama avucunu yalasin, o boşuna ça-
balar.

İVAZ. — Ha, ha, ha!

HAMZA. — Kızı bir daha ona göstermemesini ben
bilirim.

İVAZ. — Oh, işte ustasını bulmuş, onun bilmediği
fentleri siz bilirsiniz. Sizden kurnazı ne şatırdır.

Sekizinci Meclis

HİMMET - HAMZA AĞA - İVAZ

HİMMET. — Eh, imanım hakkına, işte, gümbürtü-
ler koptu ağam, sizin kızınız Daniş'le beraber kaçtı. İs-
pençiyar sandığımız meğer o imiş. Na işte marifetleri uy-
duran da bu⁶⁶ tabiptir gördünüz mü?

HAMZA. — Nasıl? Ne demek? Böyle canıma kıy-
mak! Bakayım zâbit çığırınız. Şu herifi de sakın salıver.

66) İkinci baskı: **şu.**

meyiniz⁶⁷, savuşmasın. Seni hani, ben seni hükûmete teslim edeyim, hakkından gelsin.

HİMMET. — Ey, gözümlü! Tabip çelebi, seni işte şimdi asarlar⁶⁸! Sakın kıpırdama ha, savulayın demeyesin!

Dokuzuncu Meclis

SELİME - İVAZ - HİMMET

SELİME. — Aman, Rabbim! Bu konağı ne zahmetlerle buldum. Ağa, size sağlık verdiğim hekim nice oldu? Bana haberini versenize.

HİMMET. — İşte, kadın! işte tabip! Onu şimdi asacaklar, sen işine bak.

SELİME. — Vay, benim kocamı asacaklar mı! Eyvah, ey ne yapmış, ne işlemiş ki bu felâkete gelmiş.

HİMMET. — Ne yapacak... Bizim ağanın kızını kaçırttı.

SELİME. — Vah, kocacığım! Adam gerçekten seni asacaklar mı ki? Ben dişi ehletine⁶⁹ pek yazık!

İVAZ. — Ah, görüyorsun, bacı, ah!

SELİME. — Aman a dostlar, o kadar halkın içinde nasıl öleceksin?

İVAZ. — Eh, elden ne gelir?

SELİME. — Yazık, yazık! bâri odunumuzu kesip bitirmiş olsaydın, onunla teselli ederdim.

İVAZ. — Aman, çekil, yüreğimi pâre pâre ediyorsun.

67) İkinci baskı: salıvermeyiniz ha!

68) İkinci baskı: asarlar aha...

69) İkinci baskı: dişi ehline.

SELİME. — Yok, ne demek! ben senin yanında durup sana gayret veririm. Senin asılıp bittiğini gözümlü⁷⁰ görmedikçe ayrılıp gitmem.

İVAZ. — Eyvah!

Onuncu Meclis

HAMZA AĞA - İVAZ - SELİME - HİMMET

HAMZA. — İşte zâbit şimdi gelecekmiş. Sizi bir emin yere kapatıp...

İVAZ, ayağına düşer. — Aman, acap bunun yerine dayak olsa olmaz mı? Sulhan sopa ile bitmez mi?

HAMZA. — Hayır, hayır. Hüküm zâbitindir. Bakalım ne emredecektir. Vay bu ne!

Sonuncu Meclis

DANIŞ - NURDİL - HALİME - HİMMET - HAMZA AĞA - İVAZ - SELİME

DANIŞ. — Efendim, işte Daniş günahkârını size arz etmiye, kerimenizi elinize teslim kılmağa geliyorum. Biz de vakaa beraber kaçarak bir yere varıp nikâh kıydıracak idim ama, bu niyetin yerine bir kâr-i hayr⁷¹ zuhûr etti. Artık kızınızı kapmak, kaçırmak garazından vazgelip⁷² sizin kendinizden istemek arzusuna düştüm: Zira size malûm olsun ki demin mektup aldım, çok haberler geldi. Ammim ölmüş, mal ve menale bütün beni vâris etmiş.

70) İkinci baskı: şu gözümlü.

71) Kâr-i hayr, hayırlı iş.

72) İkinci baskı: vazgelip yerine geçip.

HAMZA. — Ya, öyle mi! Efendim, benim size hürmetim vardır, sizin hüsn-i halinize itibarım çoktur⁷³ size kızımı gayet memnuniyetle veririm, dünyalarca razıyım.

İVAZ. — Of, aman! Tababet amma da dar kurtuldu!

SELİME. — Ey koca, mademki asılmıyacaksın, bana çok şükürler et ki⁷⁴ seni hekim ettim, sana bu devleti ben davet ettim.

İVAZ. — Karı, yediğim bol bol sopaları sen üstüme⁷⁵ davet ettin ama...

SELİME. — Ama, sonu iyi çıktı. Artık dargınlıktan geçmeli.

İVAZ. — Ey, peki karı, işte sebebolan beni çıkardığın postun⁷⁶ hâtırası için yediğim dayakların acısını sana affettim. Ama bundan sonra hazır ol ha! benim gibi büyük adama tâzim ve itaate hazır ol. Yoksa sen bilirsin. tabip dargınlığı halkın bildiği gibi değildir, korkacak şeydir ha!

Temmet

Fi 11 Şaban 1282
(= 16 Kasım 1869)

73) İkinci baskı: bundan sonra hem de ilâve olunmuştur.

74) İkinci baskı: ki yoktur.

75) İkinci baskı: benim üstüme.

76) Çıkardığın postun, posta çıkmak, posta oturmak, ehemmiyetli, itibarlı bir yer tutmak demek olduğuna göre çıkardığın mevki demektir. (İkinci baskıda bu cümle doğruca peki diye başlar.)